

Lærer Alfreds Torps optegnelser fra et ophold i Tønder

Udgivet ved *Peter Kr. Iversen*.

II.

1926

10. januar. I den grænsepolitiske stilling synes forholdene i det nye år at udvikle sig i retning af ensartethed i opfattelserne. Lebeck har således deltaget i et stort møde i Grænseforeningen i København; han blev modtaget med stor venlighed og hans foredrag om den nationale stilling påhørt med megen interesse og uden modsigelse; fra hans tidligere skarpe modstanderes side blev det erkendt, at man havde set fejl i meget, således tilstod man, at den tyskskrevne danske presse havde været en fejltagelse. Det vil jo være en stor styrke, om vi fra dansk side herefter kan samle os i enige synspunkter for et kraftigt arbejde for dansk kulturudvikling ved grænsen. Også fra tysk side synes signalerne at ændres, således forlyder det, at Århus teaterselskab efter forslag af den danske gruppe i Flensborg byråd skal have tilladelse til at give en teaterforestilling på Flensborg teater, og vel at mærke, ikke for det danske mindretal alene, men for hele befolkningen. Dette er meget glædeligt; når en sådan begyndelse fortsættes, kan der ske en naturlig berigelse gennem begge kulturer her ved grænsen.

14. januar. Fra tysk side meddeltes nu, at der kan forventes en mindretalsskoleordning syd for grænsen i lighed med den danske. Slesvig-Holstenerne er harmfnysende og protesterer; formentlig vil regeringen i Berlin tillægge et godt forhold til Norden større betydning end til de slesvig-holstenske irredentister og gennemføre en skoleordning efter de retningslinier, som danskerne ønsker — altså ikke kulturelt autonomi.

22. januar. Under meget stor tilslutning, også fra den tyske befolkning spilledes i aften: »Det gamle Spil om Enhver« med

Adam Povlsen som Enhver. Det var den første forestilling, efter at teateret i Tonhalle er blevet istandsat, i hvilken anledning Adam Povlsen fremsagde en prolog foran tæppet; da han endte, vaklede gamle Skovrøy op mod rampen og overrakte efter et håndtryk Adam Povlsen en buket. Der spillede, som der vist aldrig har været spillet før her i Tønder. Teateret er en stor kulturværdi her i grænsekampen.

23. januar. I biblioteket fortalte bibliotekaren, frk. Varby, at der i de sidste måneder var kommen usædvanlig mange børn fra den tyske skole for at låne bøger; dette må tydeligt nok sættes i forbindelse med, at jeg som tidligere omtalt i vinter har følt mig foranlediget til at sætte de værste læseheste blandt børnene på ration, således at de kun må få to bøger om ugen. Men så går de altså på biblioteket for at tilfredsstille deres læsetrang — et godt vidnesbyrd om, hvor stærk lysten er til dansk læsning.

24. januar. Ministeriet har nu truffet sin afgørelse i spørgsmålet om den tyske mellemskoles eksamen. Afgørelsen er i enhver henseende frisindet, hæver sig over al smålighed. At den også tilfredsstiller tyskerne, fortalte Svendsen mig om på en spadseretur i eftermiddags. Han havde fredag aften været til stede ved et møde i Tønder skolekommission angående denne sag, og her havde formanden bygmester Julius Hansen (tysk) i meget smukke og stærke udtryk udtalt sin tak til ministerium, skoledirektion og amtsskolekonsulenten for ordningen — en tak, som overlærer Hansen sluttede sig til og af skolekommissionen skriftlig vil blive tilsendt undervisningsminister, fru Bang.

6. februar. Amtsskolekonsulenten og jeg var i dag i Højer til et »forligsmøde«; det drejede sig denne gang i den på »affærer« så rige by om små stridigheder mellem den unge danske andenlærer Vetter på den ene side og den tyske andenlærer Sørensen (man bemærke navnene!) og det tyske skolekommissionsmedlem, fhv. lærer Bossen på den anden. Vetter havde sendt en klage til direktionen over Bossen, fordi han havde irettesat Vetter i børnenes påhør, fordi denne uden på skrivebøgerne havde fordansket børnenes navne ved at skrive Frederik for Friedrich og Henrik for Heinrich o. s. v. Vetter havde nemlig en time i skrivning i den tyske afdeling, hvad han jo ikke som danskuddannet burde have

*Amtsskolekonsulent
Nicolai Svendsen*

og heller ikke vil få i fremtiden. Over lærer Sørensen havde Vetter klaget, fordi han mente, at Sørensen havde foranlediget børnene i den nævnte tyske time til at nægte at synge og bede på dansk, når skrivetimen, som er den sidste på dagen, var forbi, hvorimod børnene demonstrativt — mente Vetter — af sig selv sang tyske sange, hvorefter Vetter havde nægtet at afslutte timen med bøn og sang; lærer Sørensen kom derfor ind og sluttede timen på tysk. Herefter var der opstået et uheldigt personligt forhold mellem de to lærere, som ikke hilste hinanden mere. Om disse og endnu mindre sager udviklede der sig nu i eftermiddags en lang forhandling, under hvilken alle tre gav udtryk for både stædighed og stejthed. Lærer Sørensen bliver i et sådant tilfælde den overlegne, fordi han er smidig i forhandlingen, hvor lærer Vetter er stiv; denne er sikkert den ærligste og redeligste, men hans stilling med hensyn til tysk bøn og sang i en tysk time i en tysk afdeling fandt både Svendsen og jeg forkert, hvad man vist også kom til at forstå. Ved slutningen af den lange trælse forhandling, da parterne syntes forligte, gav lærer Vetter Bossen hånden til

afsked, og derefter gav han også hånd til Sørensen, som imidlertid nægtede at modtage den. Der opstod en pinlig pause, som Svendsen afbrød ved strengt at tale Sørensen til rette; jeg gjorde opmærksom på, at her, hvor vi første gang havde lejlighed til at se de to uenige overfor hinanden, var det vitterligt, at det var Sørensen, der var den uforsonlige; hertil sluttede Bossen sig, og endelig indrømmede Sørensen sin fejl ved at give Vetter hånden.

11. februar. En lille pige . . . kom i middags og bad om en ny biblioteksbog; hun havde imidlertid også byttet bog i går, og da havde jeg foreholdt hende, at hun kun måtte få to bøger om ugen, og at hun også skulle læse tyske bøger, når hun gik i en tysk skole. Jeg ville derfor ikke uden videre lade hende få en ny bog i dag igen, hvorfor hun søgte at redde situationen ved at sige: »Ja, men hr. Torp, jeg har i går læst tyve sider tysk, må jeg så ikke få en ny bog i dag«. Det tyske opfattede hun åbenbart, som noget hun skulle særlig belønnes for.

14. februar. Meddelelsen om den nye mindretalsordning syd for grænsen er naturligvis modtaget med interesse. De tyske lærere er utvivlsomt glade ved, at der i det hele taget kommer en ordning dernede, omend flere af dem havde ønsket kulturel autonomi — utvivlsomt dog kun, fordi den tyske agitation arbejder for det samme i Nordslesvig.

24. februar. Amtsskolekonsulent Svendsen fortalte mig i dag om et møde i Flensborg angående den praktiske udnyttelse af den nye mindretalsskolelov, tilstede var foruden ham H. P. Hanssen, Lebeck, Jepsen Christensen, dr. Lausten Thomsen, samt repræsentanter for danskerne i Flensborg og i landdistrikterne. Stemningen var til at begynde med meget langt nede — de fleste anså det til at begynde med umuligt at udnytte loven i høj grad; de nøgterne hedeboender stod en efter en op og berettede om, hvorledes forholdene lå ude hos dem; alle så de med mistillid på de lokale autoriteters udførelse af de nye bestemmelser, og desværre ville det vist ikke være let at fa alle danske folk til at sende deres børn i dansk skole. Humøret steg imidlertid, da Jepsen Christensen, Lebeck o. fl. talte opmuntrende om fremtiden og lovede økonomisk støtte nord fra. Man kom da til det resultat, at det vel ville være muligt at få indrettet fire offentlige skoler og et lignende

antal private. — Som Svendsen sagde, er det egentlig meget bemærkelsesværdigt, at det var de ovennævnte mænd nord fra, der skal ned og hjælpe, når der er noget på færde; så er der ikke tale om Holger Andersen, Kloppenborg-Skrumsager, C. O. Pedersen og andre, der ellers taler højt om de danske syd for grænsen.

H. P. Hanssen talte i eftermiddags ved et offentligt møde på seminariet om »Verdenskrigen set fra Berlin«. Salen var overfyldt som aldrig før, og der herskede den smukkeste stemning over for Hanssen, der gav sig udslag i, at forsamlingen, imod sædvane ved disse møder, hyldede ham med kraftige håndklap. Bagefter takkede forstander Albeck i hjertelige udtryk og ønskede, da det i dag var Hanssens fødselsdag, at han endnu i mange år måtte få lov at virke til Danmarks gavn. Således har »vinden« også herude vendt sig kraftigt overfor Hanssen, over for hvem herude på vesteregnet lige efter genforeningen den allerstærkeste modvilje kom til orde — det var i »genforeningsrusen«, der gav sig så mange mærkelige udslag.

5. marts. I byrådsmødet i aftes skulle besættes tre kommunale stillinger; tyskerne benyttede sig af deres lille flertal til at besætte alle tre pladser efter deres hovede, naturligvis med tyskere — uden at tage hensyn til vore ønsker; der faldt i den anledning flere skarpe ord, særlig mellem bagermester Th. Petersen, lærer Marinus Petersen og sagfører Todsen. Tyskerne står efter min mening sagligt set dårligt, desværre blotter Th. Petersen sig i en sådan debat en del ved sin ubeherskethed og mangel på evne til at skelne mellem småt og stort. Mødet sluttede ikke, som det plejer, ved en venskabelig sammenkomst på »Børsen«.

12. marts. I formiddags overværede jeg eksamen i den tyske mellemskole; som censor i historie fungerede skoleinspektør Løber, København, der viste, at han dårligt forstod situationen, idet han til disse tyske eksaminander gav opgaver som 1848, 1864, Verdenskrigens udbrud, Europa efter Verdenskrigen. Det var noget pinligt at høre på; heldigvis forstod læreren (Elholm) og eleverne nogenlunde at komme om ved de kildne punkter. Svendsen var noget utilfreds, da jeg meddelte ham disse opgaver.

14. marts. I går blev svineslagteriet indviet; om aftenen blev der holdt en sammenkomst på »Hotel Tønder«, hvor foruden byrådet

repræsentanter for aktieselskabet, der driver slagteriet, var til stede. Til tegn på det mindre gode forhold sad vi danske byrådsmedlemmer for os selv langt fra de tyske, mens vi ellers sidder tilfældigt mellem hverandre ved en sådan lejlighed. Det er Thorvald Petersen, der har været ivrig for dette.

28. marts. H. P. Hanssen talte i går aftes i Højer nye forsamlingshus, der på det nærmeste var helt fuldt, skønt der dagen efter var konfirmation.

29. marts. I eftermiddags var jeg til konfirmationsvisit hos den tyske lærerinde fru Grandt, hvis søn, Broder, var blevet konfirmeret, iøvrigt på dansk hos provst Christensen; fordi han er elev på Tønder statsskole, ville moderen have det sådan. Under mit besøg fortalte han om en cykletur, han og en ven i sommerferien vil foretage op gennem Jylland til Skagen; hans mor var lidt betænkelig ved den lange tur, men iøvrigt interesseret. Det er meget betegnende, at en sådan dreng fra et rent tysk hjem nu er således orienteret, at han ønsker at rejse i Danmark i ferien og ikke i Tyskland, hvad han jo lige så godt kunne. Han glædede sig stærkt til, hvad han ville få at se og var allerede godt orienteret. Eksempler lignende dette findes der flere af — jeg tror, det bliver vanskeligt for tyskerne at holde sammen på deres ungdom, som mere finder naturlig tilknytning til Danmark.

12. april. I dag begynder det nye skoleår; der mødte 66 børn til de nye førsteklaser, hvilket er et betydeligt højere tal end de tidligere år. Begynderklassen i dansk bestod af 24 elever, hvoraf 6 havde dansk hjemmesprog; de øvrige kunne alle mere eller mindre godt dansk. Jeg stillede hver enkelt det spørgsmål: »Hvor har du lært at tale dansk?« og fik bl. a. følgende svar: Af »Familie-Journalen«, af »Hjemmet«, Vestslesvigs Tidende«, »Vestkysten«, af »soldaterne« (drengen boede i nærheden af lejren), i kino (drengen mente af teksten mellem billederne, som han havde lært sig at læse), af danske drenge; andre havde lært dansk af danske naboer, ældre søskende eller ved ferieophold nord på.

26. april. Lebeck er død! Denne sørgelige meddelelse fik jeg for et øjeblik siden oppe i byen af førstelærer Christensen og hustru fra Burkal, som havde fået det at vide af Svendsen. For mig kommer dette som en stor overraskelse, thi Svendsen sagde i

*Redaktør
Anders Lebeck
1868 - 1926*

lørdags, at Lebeck havde det efter omstændighederne overordentlig godt. Et hjerteslag gjorde imidlertid ende på hans liv i formiddags. Mange tanker strømmer een imod i anledning af dette dødsfald. Siden jeg i efteråret 1923 foretog en orienteringsrejse sammen med Lebeck, har jeg haft meget med ham at gøre; jeg havde lært at kende hans store interesse for selv de mindste detaljer i forholdene her i grænseegnene. For forholdene her kan man jo godt sige, at han i de sidste år helt ofrede sig; han havde lagt grundlaget for meget vidtgående både sproglige og økonomiske undersøgelser, hvortil han havde indsamlet et meget stort materiale. På det område løb alle tråde sammen i Lebecks hånd. — Hvem skal nu træde i stedet for ham. Det er i det hele taget det spørgsmål, der trænger sig på. Hvem skal erstatte de gamle prøvede førere, når de går bort. H. P. Hanssen er jo ikke ung længere og heller ikke så rask. Hans Jepsen Christensens helbred er netop i denne tid også dårligt, han påtager sig så meget arbejde for at fremme de fælles opgaver hernede, at det må befrygtes, at han slider sig op. — Det er underligt, nu er

Lebeck borte, og vi andre skal arbejde videre på de opgaver, han fulgte med så stor kærlighed — han skal ikke mere være med.

4. maj. Den danske skole i Harreslev er begyndt. Desværre lyder beretningerne derovrefra ikke så godt, idet en stor del børn alligevel, da det kom til stykket, ikke blev indmeldt i skolen, som var krævet for dem. De danske derovre er forsagte — det er ikke let for en lille folkedel tilhørende et lille land at være mindretal i en stor stat som Tyskland.

5. maj. I mandags aftes havde den danske gruppe en forhandling med seminarieforsstander Albeck og overlærer Novrup angående den fremtidige ordning af Tønder danske folkeskolevæsen. Staten skal på seminariet undervise 250 af byens børn; dette tal er nu overskredet, idet der til det nye skoleår er indmeldt ca. 50 elever til 1. kl. Nu er spørgsmålet, hvad der så skal gøres. Seminariet ønsker i byens lokaler (Alexandrineskolen) at drive den danske skole videre i de første fem år. Jeg finder det mere naturligt, at byen selv straks underviser sine børn og opretter en dansk kommuneskole; men de øvrige i gruppen antog uden videre forstander Albecks planer. Pastor Albeck afviste ganske mit ønske om, at læreren, der jo senere skal gå over i kommunens tjeneste, antages efter indstilling fra byens skolekommission. Ligeledes modsatte han sig mit ønske om, at den nye skole ikke må være øvelsesskole for seminariet, således som den øvrige danske folkeskole er det. Jeg agter at hævde mit eget standpunkt i denne vigtige sag og eventuelt føre det frem for ministeren.

16. maj. Vi er en kreds radiolyttere her i byen, som har sendt Radiorådet følgende:

»Til Radiorådet!

København.

I det tysk nationale tidsskrift »Nordschleswig«, der udkommer i Tønder, skriver redaktør Bødewadt i decemberheftet 1925 om »Bro i Æteren«. Han taler om betydningen for Nordslesvigs tyskere af, at den nye »Nordmark-sender« i Kiel får så stor rækkevidde og så godt program som muligt, for at den kan nå over »den af Danmark i 1920 oprettede kinesiske grænsemur og bygge

en fast og sikker bro i æteren for på den vedvarende at drage utallige tyske hjerter over til det gamle hjem, de længes efter«. Radioudsendelserne fra »Norag« i Kiel er efter redaktørens mening uden videre en del af den dansk-tyske kulturkappestrid.

Fra tysk side ser man tydeligt radioudsendelsernes nationale betydning; vi tror efter danske radioudsendelsers program at dømme, at Radiorådet utvivlsomt har øje for den tilsvarende betydning af, hvad der udsendes fra Danmark, men vi vil dog ikke unnlade stærkt at gøre opmærksom på denne betydning i det øjeblik, da der, som det synes at fremgå af dagbladet »Hejmdal« for 15. ds., kan ventes en drøftelse om oprettelse af en lokalstation for Sønderjylland. Det er en selvfølge, at radioudsendelsernes lødige og gode program virker som et nationalt dansk kulturmiddel langs landets sydgrænse, og de er i den henseende tit endda ganske ypperlige. Dog skal vi henlede rådets opmærksomhed på betydningen af en noget hyppigere udsendelse af klassisk-dansk musik, især netop også af de sange, som »folket kender og lytter til med lyst«.

Ærbødigst

En kreds af radiolyttere

H. Lausten Thomsen,
amtslæge

A. Andresen,
bankdirektør

E. Sylvest Hansen,
lærer

Thorvald Petersen,
bagemester

Cl. Nielsen,
dyrlæge

A. Torp,
lærer«.

I henvendelsen er det efter min mening det sidste, der skal lægges mærke til; den danske radiofoni skulle udsende noget mere dansk kunst i stedet for den uendelighed af international moderne dansemusik. Herom har jeg skrevet udførligt til professor Aage Friis og bedt ham gøre rette vedkommende opmærksom derpå.

23. maj. Tønder Bibliotek har nu købt den likviderende Nord-slesvigs Banks bygning, hvor biblioteket så skal indrettes til efteråret. Det er et stort fremstød for dansk kulturelt arbejde her i byen, hvor biblioteket allerede hidtil i de alt for små lokaler

har udført en stor opgave. »Neue Tondernsche Zeitung« skriver allerede bekymret om, at denne store bygning på hovedgaden »nu kommer under Dannebrog«.

31. maj. I går vendte jeg hjem fra en tredages cykletur i Syd-slesvig; jeg kørte ud over Aventoft, Nykirke og videre gennem den dejlige forårsgrønne marsk til Husum. Herfra kørte jeg næste dag ud for at besøge Thomsen-Winnert. Han var desværre ikke selv hjemme, men jeg blev modtaget af hans kone, med hvem det dog var vanskeligt at få en samtale i gang. På bordet lå »Flensborg Avis«; jeg spurgte, om hun kunne læse avisen, hvortil hun svarede, at det kunne kun hendes mand, som iøvrigt var den eneste i byen, der kendte noget til dansk. Fru Thomsen kendte ikke noget til, om man engang havde talt dansk i Winnert; men hendes moder, der døde som en gammel kone og var født der i byen, havde i hvert fald aldrig talt eller forstået det. — Thomsen-Winnert har jo i de senere år trukket sig ud af offentlig virken for danskheden syd for grænsen; han har haft meget modgang og skuffelser i sit arbejde; men personlig fastholder han sin nationale opfattelse; herpå tyder jo også, at han holder »Flensborg Avis«, og at familien, som hustruen meddelte mig, engang imellem får besøg af Lassen, Strukstrup. — Jeg cyklede videre ned gennem Stapelholm, til Syderstapel ved Ejderen og over Norderstapel til Hollingsted for om muligt der i nærheden at finde rester af Dannevirke; det lykkedes dog ikke; det er forbavsende, så lidt beboerne i disse egne synes at vide herom og iøvrigt om landets fortid; den nu voksne generation synes således at vide overordentlig lidt om den danske tid, som om denne lå langt tilbage i historiens mørke og ikke blot ca. 60 år. I Slesvig boede jeg på »Slesvighus«. Her havde man i den senere tid haft livlige besøg af danske nord fra; endnu flere tilrejsende venter man i sommer, da nu visumtvangen er ophævet. Redaktør Lorenzen (lokaludgaven af »Der Schleswiger«) var i København for at tage filosofikum; hans stedfortræder var en yngre mand fra Flensborg; ved samtale med ham fik jeg det indtryk, at den danske bevægelse i Slesvig by nu var kommen ned på vist stabilt omfang: til danskundervisningen møder to gange om ugen ca. 35 børn; mange af dem møder dog modvilligt og må af forældrene drives til undervisningen, fordi denne foregår

uden for den egentlige skoletid, altså i børnenes fritid. Redaktøren var ganske enig med mig i, at det ikke var heldigt, at dansk skulle påtvinges børnene. Han var forresten af den anskuelse, at det var praktisk set beklageligt, at den præjssiske mindretalsskoleordning ikke var udstrakt til også at gælde for Sydslesvig, idet han mente, at der kunne indrettes en dansk privatskole i Havetoft eller Strukstrup. — Herom må man dog vist tvivle, når man ser, hvor svært det er at få indrettet danske skoler i egnene omkring Flensborg; her har man jo hidtil syntes at have svært ved at udnytte den givne skoleordning. Jeg aflagde et besøg på Gottorp slot, hvor jeg til ledsager fik en ung soldat af Rigsvænet, der talte udmærket sønderjydsk; han var født i Tønder og fortalte, at der i Rigsvænet var flere nordslesvigere, som indbyrdes talte dansk. — En af de højststående officerer var fra Augustenborg. På min hjemrejse cyklede jeg ud til Harreslev og besøgte lærer Niels Kjems, lederen af det danske arbejde i dette for en stor del danske sogn. Han var af den anskuelse, at den offentlige skole ikke ville blive af betydning for mindretallet syd for grænsen; sådan som de tyske myndigheder nu een gang for en del fremdeles er, mente han, at kun, når skolerne var private, ville de danske føle sig tilstrækkeligt fritstillet; der var derfor ikke tale om andre offentlige skoler end den i Harreslev, hvorimod der i nærmeste fremtid ville blive indrettet danske privatskoler i Sosti, Tarp og Jaruplund. — Om aftenen deltog jeg i forsamlingshuset i en sammenkomst, der bestod af ca. 250 personer, så mange salen kunne rumme; der syntes at være folk af alle samfundsklasser, og stemningen var udmærket; der blev sunget mange danske sange, som jeg så, adskillige kunne udenad. Mødet lededes af landmand P. Duggen, medlem af Flensborg kreds dag. I flere af talerne blev der henvist til det fremstød, tyskerne havde gjort i byen, ved at bygge et stort og flot forsamlingshus; men en af talerne, skrædder Bøwadt fra Flensborg, udtalte på sin kraftige måde, at »det hus behøver vi danske ikke at være bange for; thi vi ved, at hvad de taler derhenne er løgn altsammen; mens vi står på sandhedens grund«. Det var uundgåeligt at bemærke, hvilken begejstring det vakte i forsamlingen, når genforeningstanken med Danmark blot i svageste hentydninger strejfedes af talerne.

11. juni. Tidligere redaktør ved den tyskskrevne danske presse

i Flensborg, Bogense, var i dag hos Svendsen for om muligt at få ansættelse som lærer et sted i amtet (Højer), fordi hans økonomiske forhold ikke er betryggende i Flensborg, da han på grund af sit modsætningsforhold til flere af de ledende (rektor Hansen, redaktør Christiansen) ikke længer er redaktør. Svendsen rådede ham til først at tage ansættelse i nogen tid et sted i kongeriget.

12. juni. Den tyske fører i Estland og forkæmperen for autonomiideen, dr. Amende, aflagde i går og i dag besøg her; han besøgte pastor Schmidt og aflagde ledsaget af Svendsen besøg hos redaktør Bødewadt, på den tyske skole og i begge skolerne i Rudbøl. Doktoren gav stærkt udtryk for sin beundring af den danske kultur; han havde fået den opfattelse, at der jo ingen forskel var på tyskerne og danskerne, hvorfor han ikke ville anerkende de første som et ægte mindretal. Han var stærkt optaget af de stærke indtryk, han havde fået af fordrageligheden mellem danske og tyske, og Schmidt havde også sagt rent ud, at der var ingen grund til at klage over behandlingen; noget andet var, at han ønskede et andet system, autonomi.

18. juni. På Tønder byråds vegne var jeg i går sammen med magistratsmedlem, invalidekonsulent Fr. Andresen (tysk) til regnskabsaflæggelse for Brunoddekog i Verlath syd for grænsen (Aventoft). Til stede var diggreve Sønnichsen, kogsinspektør Mamsen, gårdejerne Sønnichsen (førstnævntes fætter), Volquardsen og Fritz Carstensen fra Rudbøl. Jeg formoder, at det er første gang, en fra kongeriget har været med til denne begivenhed, der omgives med visse gamle traditioner; jeg var derfor meget spændt på forløbet, særlig med hensyn til hvorledes min deltagelse ville blive optaget. Alt, må imidlertid straks siges, forløb på den mest tiltalende måde. Da vi ved tretiden kom til stede, var de ovennævnte herrer forsamlede. Samtalen foregik på tysk; da jeg begyndte at deltage i den, talte jeg dansk, hvilket øjensynligt ikke blev ilde optaget; et par af de tilstedeværende underholdt sig endog indbyrdes herefter mest på dansk. Mit første indtryk af de mødte fra den »anden side« var iøvrigt det, at de hver for sig var personligheder, stærkt præget af den halvfrisiske hjemstavn med dens særlige forhold, kultur og historie. De gjorde, særlig Mamsen, foruden diggreven, et særdeles intelligent

indtryk. Mamsen, der er kogens regnskabsfører, aflagde regnskabet på en egen redelig måde, der samtidig, ligesom iøvrigt dagens senere begivenheder, gav et stærkt udtryk for denne mands kærlighed til hjemstavn og specielt for hans interesse for Brunoddekok og dens anliggender. Vi underskrev regnskabet, jeg med tanken om, at det måske var første gang, at en »kongerigsk« satte sit navn i denne protokol. — Da jeg havde det indtryk, at diggreven ikke var vant til at tale dansk eller i hvert fald ikke så gerne talte det, deltog jeg nu i samtalen på tysk, hvilket tilsyneladende gjorde et godt indtryk. Ved spisningen var vi »rystet godt sammen«, og stemningen var god. Bagefter fremtog Mamsen en sølvpokal, som kogsinteressenterne sidste år havde »stiftet« i anledning af hans 25 års jubilæum som kogsinspektør. Han holdt en smuk tale i den anledning og udtrykte sin glæde over, at kogen i overensstemmelse med gammel skik og brug nu havde fået sin pokal; han ville nu indvie den og lade den bruge efter gamle regler. Han fyldte den derefter med vin, holdt en tale for »seiner lieben Freund«, Volquardsen og tømte pokalen i et drag til hans ære, idet vi alle skalede. Pokalen fyldtes nu atter af Mamsen og gaves til Volquardsen; efter bestemmelserne måtte han nu have pokalen i tre minutter, inden han gik til en anden med den. Således blev der holdt mange taler og drukket meget vin. Diggreven talte for Andresen og mig og udtalte sin glæde over den gode forbindelse med Tønder, og at der gik venskabstråde over grænsen. Da jeg skulle tale, indledte jeg med at sige: »Da jeg ikke er slesviger, må det måske være mig tilladt at tale på dansk«. »Sehr gerne, sehr gerne«, lød det da fra Sønnichsen; og hvad jeg udtalte, blev meget velvilligt optaget. Jeg udtrykte min glæde over at have lært de tilstedeværende udmærkede mænd at kende, at se, hvorledes gammel skik og brug her var genoptaget og sluttede med ønsket om, at traditionen således stadig måtte leve. Senere fik jeg anledning til at tale om forbindelsen over grænsen mellem naboerne uden hensyn til spørgsmålet dansk og tysk og blev flere gange afbrudt med »sehr net«, »sehr net« og hjerteligt hilst bagefter. Hen på aftenen stod vi i den lyse sommeraften ude på vejen; Mamsen udtrykte da sin glæde over, at vi således — tyske og danske — kunne komme sammen og lære hinanden at kende; »wir sind doch einander hingewisen«, udtalte han. —

*Redaktør
P. Skovrøy
1851 - 1935*

24. juni. I går aftes holdtes en smuk fest i Tønder i anledning af Sankt Hans-aften og Skovrøys 75-årige fødselsdag. I anlægget sang den danske sangforening, og et orkester spillede danske melodier; ude i åen, ud mod seminariet blev afbrændt to tjæretønder på hver sin side af en »heks«, der bagefter blev brændt. Der var helt fuldt i anlægget af mennesker, hele Tønder var på benene, og det var så meget mere udmærket, som det var en rigtig dansk midsommerfest, der her holdtes. Kl. 10 samledes i en af alleerne et fakkeltog, som skulle bringes Skovrøy; det så smukt ud, da de lange rækker af lysende fakler snoede sig gennem det halvmørke anlæg, mens den store menneskemasse sluttede sig til, så det blev til et vældigt tog op gennem Tønders gader; og her var alle slags folk, tyske og danske, høje og lave; også blandt fakkeltogene sås flere tyskere. Toget svingede ned gennem Richtsensgade til Skovrøys bolig over for den tyske folkeskole; her stod amtslæge dr. Lausten-Thomsen op og holdt en festtale for Skovrøy. Talen var udpræget dansk, hvilket der i og for sig ikke var noget at sige til, da det naturligvis først og fremmest

var det danske borgerskab, der ønskede at hylde den gamle digter; men da så overordentlig mange tyskere også deltog i hyldesten, ville det have været lykkeligt, om talen i højere grad kunne have givet udtryk for den fælles stemning og mere smidigt have samlet begge parterne. Efter talen spillede »Der er et yndigt land«. Et »Leve Danmark« blev meget godt besvaret af forsamlingen. Det er vist første gang siden genforeningen, et sådant leve er udråbt på offentlig gade; der var ingen mislyd at høre. — Faklerne blev kastet i bål foran Tønder Nord; rundt om stod mange folk, og orkesteret spillede; til sidst holdt seminarielærer Schröder en afslutningstale, som ikke var særlig klog, og i hvert fald så uforsigtig, at den helst måtte være udeladt; noget upåkrævet udbragtes der til sidst atter et Danmark leve. Heldigvis holdtes der nu ikke flere taler. Med ovenstående vil jeg ikke sige, at der blev sagt noget udfordrende mod de tyske deltagere, men en del uklogt blev der sagt, og her var dog en god lejlighed til at sige noget, der kunne forene begge nationaliteter; det var der så meget mere anledning til, som tyskerne havde været meget korrekte og venlige i deres optræden denne aften. Det er meget sørgeligt, om vi fra dansk side — således som det til tider synes — skulle mangle evne til at anslå de rette strenge ved en begivenhed, som den her omtalte; i hvert fald tror jeg, at man mangler den i seminariets kredse, der i mange henseender synes at stå fremmed over for de virkelige forhold her i byen.

25. juni. I går var vor skole på udflugt til Dybbøl; i skanserne gav lærer M. M. Petersen børnene en fremstilling af stormen og overgangen over til Als; hans fremstilling var i det hele og store korrekt; han glemte ikke at sige »Die Dänen waren auch tapfere Kämpfer«. Det var iøvrigt iøjnefaldende, hvor uinteresserede børnene syntes at være i hele fremstillingen; de var åbenbart ikke stærkt optaget af emnet. På hjemturen sad jeg nogen tid i kupé sammen med nogle piger i 12-13 års alderen; det blev straks fastslået, at der skulle leges på dansk, og jeg måtte forbavses over, hvilket rigt dansk ordforråd disse børn viste sig i besiddelse af, så at legen gik lige så utvungen, som havde det været danske børn. Det er tydeligt at mærke, at der er sat stærke, danske, sproglige kræfter i gang i Tønder, siden byen er blevet dansk; for det

sidste, disse børn kunne, var langt fra altsammen noget, der var lært i skolen.

4. august. I dag var der tysk dyrskue her i byen; der var foruden tyske landmænd fra Nordslesvig kommet mange tyskere fra syd for grænsen; bl. a. var derfra kommen mange rytterforeninger, som gav opvisning på markedspladsen. Alt foregik roligt og uden nogen demonstrationer og udfordringer. Det var bemærkelsesværdigt, hvor meget — man kan vist sige — hvor overvejende det danske sprog lød på markedspladsen; endog ved bedømmelsen af dyrene betjente dommerne sig af nordslesvigsk.

5. august. »Vestslesvigs Tidende« har bragt en fyldig og objektiv omtale af det tyske dyrskue, ganske som det havde været et dansk skue; jeg udtalte over for Thorvald Petersen min glæde herover, hvortil han svarede, at han havde rådet redaktør Povl Hansen til at tage det på den måde. Det sidste er et udtryk for den svingning, der efterhånden er foregået med Thorvald Petersen over mod den liberale fremgangsmåde; i 1920 udtalte han ret tydeligt sine betænkeligheder i så henseende; jeg hørte ham således ved et skolemøde på seminariet udtale sig mod skoleordningen, tydeligt nok under indtryk af de tilstande, der da herskede syd for grænsen.

7. august. I et byrådsmøde i går aftes angreb Thorvald Petersen i skarpe vendinger politimester Seidenfaden for en politiplakat angående bilparkeringsspørgsmålet her i byen; det gjorde et ejendommeligt indtryk at høre, at det var tyskerne, der forsvarede politimesteren; det gjorde nemlig borgmesteren og lærer M. M. Petersen, der udtalte, at fejlene, der eventuelt var begået, lå ved byen selv.

8. august. Desværre ser jeg nu, at herværende danske blade, bl. a. »Vestslesvigs Tidende«, skriver om, at man ved det tyske dyrskue overalt hørte »vort gode sønderjyske sprog, også ved bedømmelsen af dyrene«. Det er mærkeligt, at vedkommende ikke snart kan få så megen forståelse af forholdene her i byen, at de kan undlade at tale offentligt om den slags, som man skal glæde sig over i stilhed.

16. august. I går begravedes lærer ved den tyske skole i Frederikskog Lorenz Borst, søn af lærer Borst i Skast. Han var en

slesviger, der — som så mange andre, der nu befinder sig vel under dansk styre —, vel knap nok vidste, om han var tysk eller dansk; det er derfor betegnende, at han, inden han døde, havde forlangt, at der skulle synges både på tysk og dansk ved begravelsen, der iøvrigt foregik på tysk af hensyn til hans kones familie (smedemester Steffen, Tønder). Han blev kun 28 år og døde af en kræftsygdom, han havde pådraget sig spirerne til i en krigsfangelejr; han var taget til fange ved Saloniki og havde bl. a. ligget i en lejr ved Marseille.

24. august. I går aftes havde Thorvald Petersen indbudt til en fortrolig drøftelse angående Tønderhus' fremtid; til stede var bl. a. amtsskolekonsulent Svendsen, skomagermester Wegener, rektor West, seminarielærer Eskildsen, forstander Albeck og fru Laura Dinsen. Thorvald Petersen meddelte i en indledning, at Tønderhus' økonomiske forhold — sådan som det er almindelig bekendt — er meget sørgelige, idet den kapital — ca. 270 tusinde kroner — der er anbragt i det, aldeles ikke kan forrentes af virksomheden, der særlig i det sidste år har været af ringe omfang. Det værste er, at for de 100 tusinde kroner hefter fire mænd alene, nemlig bankdirektør Andresen (Tønder Landmandsbank), smedemester Didrichsen, mejeriejer Petersen og laboratoriejer Busch. Disse penge forlanger Tønder Landmandsbank nu indbetalt, hvorved de fire vil miste alt, hvad de ejer. Thorvald Petersen ønskede, at det skulle undersøges, på hvilken måde og i hvilket omfang de nævnte mænd kan hjælpes, og hvorvidt »Tønderhus« kan drives videre; hvis der ikke træffes en ordning med hensyn til prioritetsgælden, kan det forventes, at huset kommer til tvangsauktion. Der var blandt de tilstedeværende stemning for at hjælpe de fire, om end viljen ikke var så ubetinget, som man kunne have ventet i et sådant tilfælde. Dette skyldes den mangel på forståelse, som de fire har vist både under opførelsen og den senere drift af Tønderhus; begge dele har været uheldig. Det blev vedtaget at undersøge sagen nærmere. I økonomisk henseende kan det ikke siges, at stillingen er god for danskerne i øjeblikket, »Tønder Landmandsbank« står efter rekonstruktionen fortsat på svage fødder, der mangler tillid til ledelsen. . . . Også andre danske forretningsfolk er dårligt stillet; det samme kan naturligvis i disse meget dårlige økonomiske tider siges om tyske

*Borgmester
Johannes Thomsen
1881 - 1941*

forretningsfolk og håndværkere, men vi tåler på dansk side svagheden mindre godt, da vor stilling inden for erhvervslivet, i hvert fald inden for håndværkerstanden, i forvejen er mindre stærk. I det hele kan der siges at være indtrådt en stagnation i Tønder efter det stærke opsving efter genforeningen; den 1. august i år var der 5660 personer mod 5764 den 1. februar sidste år.

28. august. Efter at det offentlige byrådsmøde i går aftes var til ende, havde vi en forhandling med Hjælpekassens bestyrelse angående et understøttelsesspørgsmål. Borgmester Thomsen bød på tysk de mødte velkommen. Formanden H. Chr. Hansen, tidligere amtsforstander i Bredebro og i de første år formand for »Deutsche Wählerverein« her i byen, tog nu ordet, idet han begyndte med at bemærke: »Jeg vil gerne tillade mig at tale dansk, for vi bruger altid vort gode dagligsprog i vore (c: Hjælpekassens) forhandlinger«. »Ja, naturligvis! tal De kun roligt dansk«, sagde borgmesteren. »Jeg taler tysk, fordi det falder mig lettest«. Senere i forhandlingen på et direkte svar til en udtalelse fra borgmesteren slog Hansen ind på tysk, men blev straks afbrudt af borgmesteren

med: »Men tal dog bare dansk, hr. Hansen!« Hvorefter Hansen talte videre på dansk, hvilket også ganske tydeligt faldt ham betydeligt lettere. Denne lille scene er et godt udtryk for de herskende sprogforhold og for den megen unatur i størstedelen af tyskheden i Nordslesvig.

3. september. Lærerinde, frk. P. fortalte mig i dag på skolen, at hun syntes, at de øvrige tyske lærere »blev så mærkelige, så hun snart ikke syntes, hun befandt sig vel iblandt dem og ikke længere vidste, hvor hun hørte hjemme«. Hun fortalte da, at hun og en anden tysk lærerinde havde gået sammen med lærer L. en dag, og han havde da taget meget på vej mod brugen af dansk sprog, som jo dog var et meget ringere end det tyske. Han havde også udtalt sig imod, at de øvrige lærere på skolen alle talte dansk med mig »også mens børnene hørte derpå, hvad måtte børnene tro«. Senere havde den tyske lærerkreds haft et møde i Højer, hvor man efter en lærerprøve i tysk af lærer Sørensen forhandlede om, hvad der kunne gøres for at styrke det tyske sprog. Flere mente, at det kom an på overalt så vidt muligt at tale tysk i stedet for dansk. Overfor angrebene på dette sidste tog lærer Gläser ordet til forsvar.

18. september. I går holdtes et større møde angående ordningen om Tønderhus' forhold. Til stede var H. P. Hanssen og H. Jepsen Christensen. Der blev gjort rede for pengeforholdene, der er således, at gælden må nedskrives fra ca. 280 tusinde til 115 tusinde, for at fremtiden kan sikres. Når gælden er nedbragt dertil, kunne de to rigsdagsmænd love et større beløb årligt til driften eller til yderligere afskrivninger. Stemningen på mødet var noget trykket; for at sagen kan ordnes, skal der gennem indsamling skaffes omtrent 50 tusind, samtidig med at de tidligere omtalte kautionister må gå ind på at betale 15 tusinde kr. hver. Apoteker Toft, der er formand for bestyrelsen i Tønder Landmandsbank, udtalte en skarp henstilling til forsamlingen om at godkende den foreslåede ordning, idet, som han udtalte, »der ellers vil ske værre ting«. Hertil sigtede han på, at Andresen da ville blive afskediget som direktør, idet banken ikke kan have tab af engagementer, som er påtaget af bankens egen ledelse. Tønder Landmandsbank kæmper en hård kamp for at holde sig

oven vande; direktør Rossen er blevet nødsaget til at trække sig tilbage fra 1. januar 1927 at regne.

20. oktober. I efterårsferien opholdt jeg mig i København, hvor jeg var til hovedbestyrelsesmøde i Det radikale Venstre. En aften tilbragte jeg hos professor, dr. Aage Friis, hos hvem jeg havde en meget interessant aften. Jeg gav ham indgående besked om forholdene dernede; han var stærkt interesseret og ønskede, at jeg skulle gengive min fremstilling for udenrigsminister, grev Moltke. Professor Friis fortalte om en sammenkomst, han havde haft med ledende tyskere syd for grænsen. Der var ingen stor lyst til at tale om grænseflytning — i hvert fald ikke en flytning i den nærmere tid. Derimod kunne man tænke sig, at der om 25-30 år kunne rejse sig et revisionskrav på grundlag af en række petitioner fra beboerne i Tiedje-bæltet, hvor det således er af betydning for tyskerne at holde tyskheden levedygtig. Friis var meget optaget af Hedemann-Heespens bog »Die Herzogtümer Schleswig-Holstein«, som var tilsendt ham fra forfatteren i fortryk.

Den følgende dag blev jeg tilsagt til at møde hos udenrigsministeren på Christiansborg slot. Grev Moltke var overordentlig interesseret og tiltalende. Han syntes utrættelig og vedblev at høre på mig i et par timer. Jeg gjorde bl. a. opmærksom på de uheldige hindringer, der endnu kunne vise sig i det fri samkvem over grænsen, den manglende forståelse i kongeriget for særlige sønderjyske forhold, embedsmændenes mangel på smidighed og indstillingsevne over for de særlige opgaver i grænseegnene. Jeg er nu blevet opfordret til at indsende en skriftlig gengivelse af mine udtalelser til ministeriet.

Forresten må jeg ikke glemme at skrive, at Aage Friis ikke mente, at der lå store fremtidsmuligheder for det danske mindretal syd for grænsen. Tyskerne frygtede det ikke mere, efter at de havde set, i hvilken ringe grad mindretallet var i stand til at benytte den tyske mindretalsskolelov. Han mente, at »Flensborg Avis« om nogle år måtte gå ind, og at vi måtte belave os på at opgive Duborg-skolen!

29. november. Valgagitationen til det forestående ekstraordinære folketingsvalg den 2. december er i fuld gang. Det har med rette

vakt opsigt, at tyskerne i agitationen delvis benytter det danske sprog.

30. november. I skolen så jeg i dag en stor pige gå omkring med en hue, hvorpå der stod »Dannebrog« og med dansk kokarde; ingen syntes at bemærke det.

5. december. Valget gav en stor fremgang for tyskerne — ialt på 2 pct.; hertil må grunden søges i de vanskelige økonomiske forhold, der bliver mere og mere trykkende.

1927

6. januar. Ved dette nytår ser den nationale stilling ikke så god ud som sidste år, da »Hejmdal« skrev nogle nytårsbetragtninger betegnet »Tysk pessimisme ved årsskiftet«. Billedet vender hurtigt — nu har vi de vogelgesangske millioner at kæmpe imod, og det ser mørkt ud. Vi er i defensiven — det mærkes ganske særlig. »Flensborg Avis« er idel klynk og klage.

10. januar. »Vestslesvigs Tidende« har indeholdt en artikel, der hedder »Tyskerne og vi andre«. Redaktør Povl Hansen kritiserer stærkt, at borgmester Thomsen leder byrådets forhandlinger på tysk og giver udtryk for, at dette er ulovligt. Jeg har i forvejen frarådet ham at skrive denne artikel, idet vi på dansk side aldrig vil kunne vinde noget ved at rejse en sprogkamp; det må tværtimod antages, at tyskerne overalt, hvor det er muligt, vil bruge tysk sprog, hvor de nu bruger dansk, hvilket er tilfældet i udvalgs-møder, magistratsmøder og ofte i de lukkede møder. Desuden er det en kendsgerning, at tyskerne i ringe omfang benytter sig af deres ret til at anvende tysk i skriftlige henvendelser til myndighederne.

14. januar. I dag kom jeg ind i en drengeklasse, hvor en af eleverne på den store tavle med rødt og hvidt kridt havde tegnet et Dannebrog og ved siden af havde skrevet på dansk: »Må vi få en historie, kære hr. Torp?« Det er sådanne oplevelser, der virker opmuntrende i disse tider, da der hernede nationalt set ikke ser så godt ud; det er imidlertid mit indtryk, at den velvillige indstilling over for kulturelt dansk liv vedblivende er den samme. Forleden læste jeg en tysk stil, som en elev i skolens øverste

klasse havde skrevet hos overlærer Hansen; stilen hed »Weinachtsbereitungen«, og her stod omtrent følgende: »Mens jeg ellers om aftenen læser i en bog fra det danske bibliotek, har jeg på grund af juletravlhed måttet lægge den på hylden o. s. v.«

15. januar. Det kan nu siges, at »Tønderhus« kan reddes, for så vidt som indsamlingen har indbragt ca. 60 tusinde kr., altså to tusinde mere end nødvendigt. Sagen har fundet meget venlig tilslutning over hele landet; fra Tønder by alene er indkommet omtrent 11 tusinde kr.

18. januar. I går aftes var jeg til et møde på »Tønderhus« angående biblioteksspørgsmålet; det herværende tyske bibliotek har nemlig indsendt ansøgning om statstilskud, hvilket kun kan gives til eet bibliotek i en by. Det danske får tilskud; tyskerne var i sin tid indbudt til at oprette et fælles dansk-tysk bibliotek, men afslog det; da der så blev oprettet et dansk bibliotek, fik dette naturligvis statstilskuddet. Hvis tyskeren nu skulle have det samme, måtte biblioteksloven ændres. I den anledning var biblioteksdirektør Døssing og tidligere aptsassessor Smith fra biblioteksrådet, samt kgl. bibliotekar Carl S. Petersen kommen til stede ved nævnte møde for at høre danske biblioteksinteresseredes mening; til stede var bl. a. greve Schack, amtsskolekonsulent Svendsen, amtsslæge dr. Thomsen, lærer Roust, P. Gad, Hejsel. Der udspandt sig en livlig drøftelse, hvorunder der af de fleste stærkt advaredes imod at drage bibliotekssagen ind under mindretalsspørgsmålet, idet følgen let kan blive, at en hel række andre spørgsmål kom ind herunder; der kunne f. eks. så også stilles krav om statsanerkendelse og dermed følgende offentlige tilskud til tyske højskoler. Selv om der kan opstilles en teoretisk begrundelse for retfærdigheden i sådanne krav, er det dog sikkert klogest og rigtigt ikke at gå ind på dem, bl. a. fordi tyskerne; ifølge deres naturel så udmærket kan forstå, at vi siger nej og næsten vil opfatte det som svaghed, om vi går ind på sådanne ønsker. Gad udtalte iøvrigt sin utilfredshed med vor mindretalsordning og mente, at vi, når tyskerne ønskede at isolere sig, ikke måtte være altfor ivrige til at opfordre til samarbejde med dem, da dette vil blive misforstået. Resultatet af mødet blev, at de fremmede biblioteksfolk ikke ville anbefale det tyske ønske til gennemførelse.

20. januar. Ved kommunalforeningens møde i går aftes vedlages det at ansætte en lønnet sekretær under hensyn til, at der under det stærke tyske fremstød må tages energisk fat også fra dansk side.

7. februar. I søndags blev den nye tyske privatskole i Tinglev indviet — der var hejst et slesvig-holstensk flag ved skolen og kommen mange gæster sydfra; de fremmede blev iøvrigt noget desorienteret, idet de ved ankomsten fandt byen fuld af Dannebrog — årsdagen for Sankelmark.

11. februar. Ved afstemningsdagen i går var der her i byen flere flag oppe end nogen sinde før — utvivlsomt — om end langt fra tilsigtet — resultatet af den tyske presses smædeskrivelser mod Danmark i disse vanskelige økonomiske tider. Det tyske blad skriver, at den stærke flagning skyldtes dansk agitation — der har i virkeligheden ikke været gjort noget for at få folk til at flage.

3. marts. »Tønderhus« havde i går generalforsamling — der vil nu blive dannet et nyt selskab bestående af foruden de gamle medlemmer — — alle dem, der i byen og omegnen har ydet bidrag til husets rekonstruering. Når alt det formelle er i orden, skal det bortforpagtes, og så skulle vi vente at have fred på dette punkt.

3. marts. Den tyske mellemskole havde i går eksamen i dansk stil. Den officielle opgave hed »En rejse gennem Jylland«, de fleste elever havde skrevet om en rejse gennem Nordslesvig — som altså i sådant tilfælde nok må gå for at være »Jylland«.

29. marts. Ved dette års eksamen i Højer var alt en idyl — amtsskolekonsulenten blev vist al mulig opmærksomhed, og alt forløb på det smukkeste. Nu er der jo kommen nye danske lærere — det synes altså at være godt, at den hidtilværende førstelærer er kommen bort — uden at der hermed skal være sagt, at skylden for uroen skal tillægges ham; men for så vidt som der nu een gang var kommen et dårligt forhold frem mellem ham og tyskerne, var det godt, at han rejste.

14. maj. Overlærer Hansen skulle for nogle dage siden sende en udtalelse til politimester Seidenfaden angående en dreng, der eventuelt skulle på opdragelsesanstalt. Politimesteren sendte overlærerens udtalelse tilbage med påtegning om, at han ikke i hen-

*Amtmand,
lensgreve O. D. Schack
1882 - 1949*

hold til nærmere angivne lovbestemmelser kunne modtage skrivelser, da den var affattet på tysk, hvilket sprog overlæreren som kongelig embedsmand ikke kunne bruge tjenstligt. Overlæreren gjorde amtsskolekonsulenten opmærksom på sagen, hvilket omsider foranledigede en sammenkomst mellem Svendsen, amtmanden og politimesteren; den sidste så på sagen ud fra den synsvinkel, at tyskerne bød os for meget, og at vi lader os for meget byde — en tankegang som man jævnlig står overfor — greven og Svendsen gjorde opmærksom på, at der sikkert ikke forelå politiske motiver hos overlæreren, der imidlertid ikke føler sig sikker nok til at udstede en erklæring på dansk. Da de sidstnævnte berørte, at sagen jo kunne forelægges ministeriet, udtalte politimesteren, at han da på forhånd var klar over, at han ikke fik medhold, fordi efter hans mening tyskerne altid får medhold. »Overfor tyskerne er vi altid de vigende«, udtalte han. Hvad selve sagen angår, er det en kendsgerning, at befolkningen kun i meget ringe grad benytter sig af sin ret til at henvende sig skriftligt på tysk til myndighederne — der synes på det område egentlig at være ringe anledning til uro.

10. august. Idyllen i Højer blev ikke langvarig, idet den tyske førstelærer Hans Olde Petersen, der gang på gang har gjort sig bemærket ved sin udfordrende optræden i yderliggående tysk retning, ved skyttefesten på »Hotel Sylt« forleden slog den inspirerende politibetjent Schmidt og søgte at forlede de tilstedeværende til opsætsighed mod betjenten, som han tilråbte med: »Hannemann« og »Hold æ Snutt«. Der er blevet en stor historie ud af sagen, som nu optager pressen stærkt. Både aviserne og befolkning stiller det spørgsmål: Kan en lærer tillade sig den slags? Skal »Hans Olde« ikke afskediges? I almindelighed er meningen vistnok, at han burde suspenderes. Jeg tror også, at det ville være rigtigt, idet man vistnok ville foretage en suspension, hvis tilfældet f. eks. forelå nord på, og det gælder jo om, at vi behandler tyskerne ens, både i ondt og godt. Samtidig skal det naturligvis ikke glemmes, hvilken politisk følge en suspension eventuelt kan få her i grænseegnen. På skoledirektionens kontor talte jeg forleden dag med grev Schack om sagen. Han var betænkelig ved at suspendere Petersen, fordi det var ganske uvist, hvilket resultat sagen ville få for retten. Skulle man nu suspendere ham, og så dommen gik ud på frifindelse, syntes greven, at situationen ville være uheldig, idet det da kunne se ud, som om vi sad på spring til at falde over lærer Petersen, hvilket man da fra tysk side ville tage som et udtryk for hårdhed overfor Petersen, fordi han er tysk og før har haft noget udeslående med myndighederne (Foruden at han stadig lå i strid med den forrige danske førstelærer og var ophavsmand til den såkaldte »Nøgleaffære«, anførte han engang en flok tyske sangere syngende Slesvig-Holsten-visen henimod den danske paskontrol ved Sild-overfarten, hvorhen man ikke måtte komme, og fornærmede gendarmen). Jeg gjorde greven opmærksom på tyskernes tendens til at blive vidtgående over for det officielle Danmark, og at den danske befolkning i tilfælde som det foreliggende ventede på og ville glæde sig over en kraftig optræden fra myndighedernes side. For det synspunkt havde greven fuld forståelse, og han ville handle derefter, når dommen gav begrundelse derfor.

15. august. Forundersøgelsen mod lærer Petersen i Højer er endt; jeg synes, at kernepunktet i resultatet er det, at han har

sat sig op imod politimyndigheden i funktion, og så synes jeg, at resultatet er givet: han må få fængselsstraf (jfr. sagen mod gårdejer Sørensen i Kværs, der satte sig op imod politiet under en fogedforretning) og derefter afskediges. Ud fra dette synspunkt talte jeg med Svendsen om sagen; han syntes at være tilbøjelig til at gøre sagen nogenlunde ubetydelig og mente, at hvis man ville straffe tyskerne i Højer, kunne man ikke gøre det på en bedre måde end ved at lade dem beholde lærer Petersen, som de er ved at være kede af. Jeg ved nok, at Svendsen ikke for alvor vil handle ud fra dette standpunkt, men gjorde dog opmærksom på, at det ikke er tyskerne i Højer, der skal straffes, og at man sikkert ikke ville lade en dansk lærer gå fri i et sådant tilfælde; jeg fremhævede, hvor farligt det var her at skabe et præcedens, hvorefter en lærer for det første kan vise sig drukken på offentligt sted, lave værtshusuorden og sætte sig op mod politiet, alt dette er konstateret offentligt om Hans Olde Petersen; kan han da være lærer og afgive et lysende eksempel for ungdommen. Hele denne tankegang har Svendsen mødt så kraftigt overalt, så jeg mærker, at det ikke er uden resultat, når man fremhæver disse synspunkter for ham.

29. august. Igår var der tysk børne-sportsfest i Jejsing; i forvejen havde politimester Seidenfaden haft en samtale på sit kontor med den unge lærer Callesen (lærer ved den tyske privatskole i Løgumkloster), der havde med ledelsen at gøre og *forhandlet* (!) med ham, om man ikke kunne undlade flagning med det slesvigholstenske flag, som man er begyndt at bruge ved visse lejligheder. Callesen havde ikke kunnet love noget, da politimesteren jo ikke kunne udstede nogen befaling i den retning (flagforbuddet i Danmark er ikke udstrakt til at gælde her). Ved festen var flaget hejst; en politibetjent beordrede det nedtaget; lærer Callesen spurgte, om han havde nogen befaling; da han ikke havde det, blev flaget hængende. Det beklagelige ved sagen er, at politimesteren ikke ser det urigtige i at udstede »henstillinger«, når han ikke kan befale; det er heller ikke klogt at forhandle med en ung mand som Callesen, der måske nok har været meget høflig lige over for Seidenfaden, men som dog over for sine politiske fæller nok skal forstå at udnytte dette, at politimesteren har *bedt* ham ikke hejse flaget — hvorefter det alligevel hejses. For nogen

tid siden var der en brandværnsfest i Løgumkloster; nogle borgere havde da smykket deres huse med blå-hvide flag, som borgmester (dommer) Stegmann »henstillede« blev taget ned (i den formening, at det var de slesvigske farver!); herom kom en hel del skrivi i bladene. Det er meget beklageligt, om vi skal til at have flagkrig; det er meget muligt, at det mere er lysten til at drille og ærgre end kærligheden til »oprørsflaget«, der får tyskerne til at hejse flaget; men når vi ikke lader os drille, men tværtimod siger: »Flag så tosset, I vil!«, så skal virkningen nok udeblive.

12. september. I eftermiddags var en kreds bestående af rektor West, amtsskolekonsulent Svendsen, amtslæge dr. Lausten-Thomson og jeg samlet hos bagermester Thorvald Petersen for sammen med direktør, dr. Mackeprang, der opholder sig et par dage i Sønderjylland, at drøfte den politiske stilling her i Tønder, hvoraf dr. Mackeprang gerne ville have et indtryk. Th. Petersen gjorde rede for tyskerne og socialdemokraternes nære samarbejde i byrådet, der bl. a. har til formål at besætte alle kommunale stillinger med tyskere (eller i hvert fald med tyske socialdemokrater), men fremhævede, at tyskerne sikkert ville sætte alt ind på ved valget i 1929 at erobre det fuldstændige flertal ved at tage det mandat, som vi tog ved sidste valg; vanskeligheden for os består deri, at tyskerne ved hjælp syd fra har overordentlig rigeligt med pengemidler, således at de efter al sandsynlighed let vil kunne betale alle tyskerne skatterestancer og derved få et forspring frem for os. Vi blev enige om at søge dannet et valgfond ved hjælp fra København, som dr. Mackeprang lovede at forsøge at skaffe. Thorvald Petersen og jeg gjorde ham opmærksom på, at de danske myndigheder ikke viste nogen særlig interesse i at styrke vor rent talmæssige stilling her i byen, idet alle nye sønderjyske institutioner lægges i østkystbyerne, mens man i de sidste år tværtimod har taget nogle bort fra Tønder. Dr. Mackeprang mente, at vi skulle gøre regeringen opmærksom derpå. Det har vi allerede delvis gjort, idet Thorvald Petersen ved lejlighed har talt med justitsminister Rytter, og han og jeg har senere talt med forsvarsminister Brorsen (garnisonsforholdene her). Jeg fortalte dr. Mackeprang, at jeg havde foreslået en henvendelse til direktøren for Teknologisk Institut, Gunnar Gregersen, for at han kunne få sin opmærksom-

hed henledt på nødvendigheden af, at Tønders overvejende tyske håndværkerstand efterhånden bør fornyes med danske, idet han måske lejlighedsvis kunne foranledige en eller anden håndværker nord fra til at bosætte sig her.

Dr. Mackeprang lovede også at søge foranlediget, at Det Kongelige Teater kommer til Sønderjylland engang imellem og giver gæsteforestillinger, således som tilfældet var i genforeningsåret; jeg gjorde opmærksom på betydningen heraf, bl. a. derved at tyskerne gerne går i dansk teater.

21. september. For første gang siden april 1923 er et barn blevet afmeldt fra den danske undervisning på den tyske skole. Overlæreren fortalte mig, at faderen personlig havde været hos ham og stillet kravet. Faderen . . . havde ikke ønsket at tale med mig, da han ikke havde nogen klage at føre. Overlærer Hansen og klasselæreren (H. P. Hansen, Vaisenhuset) havde forgæves forestillet ham det urigtige i ikke at lade barnet lære dansk, men alt var forgæves. Det var tydeligt, at han blev provokeret af andre; overlæreren var klar over, at dette var den tyske »Kameradenverein«, der havde indledet en skarp danskfjendtlig bevægelse, som allerede havde givet sig udslag deri, at man (ifølge overlærerens udsagn til mig) havde søgt at presse ham til at blive medlem af foreningen og bebrejdet ham, at han ikke ledede skolen i den tyske ånd, som foreningen ønskede.

22. september. Jeg havde i dag besøg af tidligere redaktør Chr. Rewentlow, der er i Sønderjylland for at studere jordspørgsmålet. Jeg udtalte over for ham som min mening, at staten burde købe jord op i de vanskelige egne (Slogs Herred) og lade den udstykke på gode vilkår, således at de unge i modsætning til, hvad der nu er tilfældet, vil komme herved som nybyggere. Rewentlow forstod udmærket, at en vel gennemført udstykningsbevægelse kan blive afgørende for de nationalpolitiske forhold i de truede egne og afværge kravet om en eventuel ny afstemning engang i fremtiden.

23. september. Undervisningsminister Byskov aflagde i dag besøg på skolen. Han har ledsaget af forskellige embedsmænd aflagt besøg ved skolerne i amterne i Sønderjylland. Forhåbentlig vil det herved lykkes at få ministeren noget stærkere interesseret i de sønderjyske forhold, end han hidtil har været (efter eget

*Landstingsmand
H. Jepsen Christensen,
1880 - 1956*

sigende). Indtil Tønder amts skoledirektion for nogen tid siden greb ind, var han noget for tilbøjelig til at overlade sagerne alene til bureaukraterne. Jepsen Christensen skrev i den anledning til ministeriet, at juristerne derinde lagde deres »klamme hænder« over sagerne og rettede i den anledning skarpe bebrejdelser mod ministeren personlig.

12. oktober. Under et ophold i København blev jeg på Rådhuspladsen tiltalt af to unge piger med et »Ih, god aften, hr. Torp!« Det viste sig at være to af mine tidligere elever på den tyske borgerskole . . . De havde i længere tid haft tjeneste i København og var såre fornøjede; de talte dansk som nogen Københavnerpige — ingen skulle på dem høre, at de var unge tyske piger fra Tønder, hvilket de vel også var færdige med at være, for så vidt de erklærede, at de aldrig ville tilbage mere. Dette er atter et eksempel på, at det kan være vanskeligt for tyskerne at holde deres unge — de spredes ud over Danmark, og der kan ikke komme erstatning syd fra.

16. oktober. I eftermiddags talte jeg med politibetjent Schmidt

— Højer affæren — han var meget spændt på resultatet af landsrettens dom, der falder i morgen. Han håbede, at lærer Petersen måtte få fængselsstraf, om så blot det blev fjorten dage.

17. oktober. Dommen over »spektakelmagerne i Højer« — som de kaldes i bladene, er faldet og blev for lærer Petersens vedkommende 2 måneders fængsel. Man mærker almindelig tilfredshed med, at der er kommen en klar afgørelse, der viser, at man ikke kan behandle en betjent som i dette tilfælde og så slippe med en bøde. Man mærker i danske kredse også tilfredshed med, at resultatet ikke blev en betinget dom, som nogen mente kunne ventes. Det må nu antages, at Hans Olde Petersen straks suspenderes, dette har skoledirektionen efter domsafsigelsen omgående indstillet til undervisningsministeriet, hvorfra der antagelig allerede i morgen vil foreligge en afgørelse.

25. oktober. Til alles forundring er lærer Petersens suspension endnu ikke kommen. Dette gør naturligvis et dårligt indtryk; thi selvfølgelig må suspensionen ventes, men det ser ikke godt ud, at en lærer, der er idømt fængselsstraf for vold mod politiet, længere end højst nødvendigt skal undervise børn. Grev Schack har været i undervisningsministeriet angående sagen, men har fået det svar, at der ikke foreløbig kunne ventes nogen afgørelse, da kontorchefen var bortrejst, og departementschefen og undervisningsminister Byskov ville derfor ikke tage ansvaret for afgørelsen. Da Svendsen fortalte mig dette, måtte jeg bemærke, at det ville være højst ulykkeligt, om Danmark skulle blive erklæret krig på et tidspunkt, da departementschefen i krigsministeriet er syg — så må vi bede om udsættelse. Det beklagelige er, at ministeriets tøven bliver udlagt som udtryk for svaghed over for tyskerne og svækker de stedlige embedsmænds autoritet. Ministeriet skulle vide, hvor skadelig en sådan optræden er; men i København synes man tilsyneladende, alt er dejligt, når blot ministeriets formelle krav tilfredsstilles — i så henseende vises ingen svaghed.

31. oktober. Hos doktor Lausten-Thomsen var Svendsen og jeg i går til eftermiddagskaffe; Svendsen aflagde her beretning om et møde på Askov højskole i lørdags, hvor den nationale stilling havde været til drøftelse. Til stede var de nordslesvigske skoledirektioner og enkelte andre, J. P. Nielsen, Holger Andersen og

naturligvis Jacob Appel, samt statsministeren og undervisningsministeren. Som ved tidligere møder i den senere tid kunne det konstateres, at H. P. Hanssen i en ubehagelig grad viser tegn på alderdomssvækkelse; han gentager sig selv fra møde til møde og stirrer sig blind på dette ene at begrænse vor hensynstagen til tyskerne uden at overveje, hvad der i den retning er klogt eller uklogt; han rettede således et angreb på de tvesprogede skoler i Tønder amt uden forståelse for, at de nationale forhold på nævnte steder, f. eks. i Løjtved er således, at vi i tilfælde af skolevæsenets deling kunne vente en stor tysk skole der og en meget lille eller måske slet ingen dansk skole; i skolekommissionen er der fire tyske og en dansk repræsentant. Nu har vi en skole med ti tyske timer og resten danske samt en dansksindet lærerinde, hvortil kommer, at beboerne er glade ved den bestående ordning. Da Svendsen gjorde opmærksom på disse kendsgerninger, indrømmede Hanssen, at han havde taget fejl. Der blev på Askov-mødet iøvrigt taget visse beslutninger med hensyn til imødegåelse af det tyske modangreb. Byskov blev angrebet skarpt af Hanssen, fordi han ikke forlængst havde givet tyskerne svar på deres nye meget yderligtgående skolekrav, til hvilket Hanssen mente, at der let kunne tages stilling, fordi svaret »kun kunne blive nej og atter nej«. »Jeg har før sagt dette til ministeren og siger det igen på dette sted, hvor hr. Byskov er til stede: De skal give tyskerne svar og ikke trække denne sag i langdrag«, sluttede Hanssen noget eksalteret. Byskov blev endvidere angrebet for hans tøven i Højer sagen. Det kan i denne forbindelse noteres — i god samklang med, hvad jeg under 25. ds. skrev om ministeriets formalistiske krav —, at undervisningsministeriet har anmodet skoledirektionen om at indhente en udtalelse fra Højer byråd og skolekommission om lærer Petersens eventuelle suspension. Dette vidner ikke om megen begavelse eller forståelse af forholdene i Højer, hvor tyskerne er så overmægtige, og i hvis byråd viceborgmesteren er idømt ti dages fængsel i samme sag som lærer Petersen. Vi ville simpelthen gøre os til latter ved at indhente sådanne udtalelser; dette har direktionen da også gennem Jepsen Christensen kraftigt gjort opmærksom på; ministeriet gjorde opmærksom på, at det var praksis at høre de nævnte råd, og så ville man også gøre det her (altså, den sædvanlige mangel på forståelse af, at forholdene nu een gang ikke

er og kan være som i Skagen, og at fremgangsmåderne i den nationale sags interesse må indrettes derefter). Ministeriets formalister måtte dog bøje sig og tage skrivelsen tilbage. — Men tilbage til Askov-mødet! Byskov følte sig vist noget trykket, og i sin tale bemærkede han i anledning af de rejste spørgsmål vedrørende hans administration: »Jeg mener iøvrigt ikke, at undervisningsministeriet er flyttet til Askov.«

7. november. I dag har ministeriet endelig bekvemmet sig til at give ordre til suspensionen, som allerede har givet anledning til al for megen omtale i forhold til sagens vigtighed — denne suspension burde forlængst være kommen som en selvfølge. I eftermiddags var de tyske medlemmer af skolekommissionen samt pastor Braren inde for at tale med greven og Svendsen for at få suspensionen omstødt. Tyskerne mødte heldigvis stor fasthed og opnåede kun at få suspensionen udsat en dag, da det er lærer Petersens fødselsdag i morgen. I de sidste dage har der systematisk været skrevet højtidelige indsigelser i »Neue Tondernsche Zeitung« i anledning af sagen. Gårdejer Dethlefsen (Gaden) slutter sin artikel med: »Den, der sår had, høster had«. Det er iøvrigt værd at bemærke, at alle tyskere, der skriver om sagen, er enige om, at lærer Petersens handlemåde ikke kan forsvares, og at han derfor skulle have en stor bøde med påmindelse om, at han i gentagelses-tilfælde vil »flyve ud af embedet«, som Dethlefsen skriver.

9. november. I eftermiddags blev jeg på gaden tiltalt af to store drenge, der nu går i 4. mellem i den tyske mellemskole, men som tidligere har været mine elever på borgerskolen; de bad, om de ikke igen måtte få danske bøger hos mig som før, da de nemlig havde læst deres egen skoles danske bibliotek, og lærer Elholm ikke gerne så, at de lånte bøger i det danske folkebibliotek, i forvejen har jeg en del lånere fra den tyske mellemskole og endog fra den private tyske realklasse, der ledes af dr. Tilse. På biblioteksvæsenets område står vi stærkt; siden købet af Nordslesvig Bank's bygning er udlånet og besøget på læsesalen steget meget stærkt; i vinteren 1926-27 med over 50 procent. Det er mærkeligt, at man gang på gang kan konstatere, at flertallet af de besøgende i læsesalen er tyskere — særlig er der ofte mange tyske børn og unge, ubetinget flere end danske. Vil tyskerne nu gå ned i det

planlagte »Deutsches Haus«, der skal indrettes i »Grand Hotel«? Det er spørgsmålet! Bibliotekar Gade udtalte til mig derom, at så måtte tyskerne i deres bibliotek i hvert fald holde »Hjemmet«, »Familie-Journalen« og andre danske blade, som tyskerne læser med så stor iver på det danske bibliotek, og hvis det bliver tilfældet, kan man jo egentlig ikke have så meget imod, om nogen af vore besøgende skulle gå ned på »Deutsches Haus«.

18. november. I en femte klasse på skolen har jeg som elev en søn af den vist nok meget tyske købmand X; jeg har ofte beundret hans dygtighed i mundtlig dansk og tog i dag anledning til at rose ham derfor. Jeg spurgte ham, om han kunne lige så godt tysk; hertil svarede han uden tøven nej, og hans kammerater bekræftede det. »Hvordan kan det dog gå til?« spurgte jeg. »Du taler jo tysk med far og mor«. »Ja, men jeg hjælper til i butikken, og der taler vi næsten altid dansk«. — Et lille bevis på, hvorledes det praktiske liv virker ind på de nationale forhold.

19. november. På et møde i kommunalforeningen i går aftes vedtoges det at oprette et dansk sekretariat under navnet »Det danske Kontor«. Dette er et af de modtræk, der fra dansk side gøres for at imødegå det tyske fremstød. Kontoret skal være midtpunktet for det danske arbejde og ledes af en vellønnet sekretær. Der har ofte særlig ved valgene manglet plan og orden i arbejdet, hvorfor et organisatorisk arbejde er meget påkrævet. Hvis vi blot får den rette mand til posten, vil der vise sig mangfoldige opgaver, der kan løses til gavn for danskheden i Tønder. Stemningen på mødet i går aftes var god; der synes i det hele taget at være samling i sigte på dansk side, mens tyskerne i øjeblikket ikke står så enigt sammen.

20. november. Bankbogholder Munch Knudsen fortalte mig i dag, at en del tyske forretningsfolk her i byen, der ikke kunne klare sig, har fået hjælp fra Vogelgesang, således at de nu er reddet; der synes altså nu på tysk side også at være penge til rådighed for tyske erhvervsdrivende i købstæderne.

21. november. Som bevis på, hvor vanskeligt tyskerne er stillet i sproglig henseende, kan nævnes — i henhold til en udtalelse af H. P. Hanssen —, at den kendte tyske frimenighedspræst, pastor Horstman, er begyndt at holde gudstjenester på dansk. Hanssen

fortalte også ved nævnte lejlighed, at en familie — vistnok i Bjernstrup — havde fået lån af Vogelgesang og derefter sat deres børn i tysk skole; det mærkelige var, at børnene ikke havde deltaget i den frivillige tyskundervisning i den danske skole, mens de var elever der. Det synes således ikke at være af en særlig stærk national trang, at børnene er kommen over i den tyske skole; penge kan gøre meget!

4. december. I fredags aftes opførtes Kloppenborg-Skrumsagers skuespil »Landeværnet« på Tønder Teater. Der havde i forvejen været en vis usikkerhed med hensyn til virkningen, idet jo også tyskere kunne komme til stede. Det blev imidlertid fuldtud vellykket — en aften med en stærk national stemning. Teateret var overfyldt — Torvet stod fyldt med landboernes biler — det var omegnens folk, der prægede publikum. Der var også tyskere til stede, men ikke mange. Selv om stykket kunstnerisk set har sine store mangler, er opførelsen måske alligevel på sin plads af nationalpolitiske grunde, fordi tyskerne trænger til engang imellem at blive erindret om stillingen i Nordslesvig i tyskertiden — dette er så meget mere nødvendigt, som de med en mærkværdig frejdighed nu sammenligner det danske styre med Køllertiden. — I betragtning af den slaphed, der ofte fra dansk side kan vises i deltagelsen ved nationale stævner og møder, vil den meget kraftige stemning ved opførelsen af »Landeværnet« gøre et stærkt indtryk i tyske kredse, hvor man bl. a. vil blive erindret om den danskhed, som omegnens befolkning så overvejende er præget af. — Det har vist sig nødvendigt at opføre »Landeværnet« endnu engang inden jul, fordi en mængde mennesker forgæves havde søgt at få billet til forestillingen i fredags. Et skuespil plejer kun at opnå een opførelse her i Tønder, og så skal man endda være glad, om der kan blive mere end halvfyldt hus.

20. december. Det danske sekretariat er nu oprettet under navnet »Det danske Kontor«. Til leder er udset tidligere lærer ved den danske folkeskole her, Chr. Warncke. Virksomheden begynder til 1. januar . . . Nu skal der altså tages fat, og jeg tror, der vil melde sig opgaver nok for »Det danske Kontor«, i hvert fald vil vi ved kommende valg stå anderledes sikkert end hidtil, da vi ikke altid har været lige godt forberedt.

*Amtslæge, dr. med.
H. Lausten-Thomsen
1878 - 1958*

31. december. Et år er nu atter til ende — i grunden et år fuld af mørke anelser og med megen modgang i national henseende. De ydre kår for grænsekampen har ikke været gode — der skal helst bedre økonomiske forhold til, for at vi kan vinde fremad. Og jeg synes, at det er en stor ting at vinde fremad her, hvor dansk sprog og sind i så lange tider har måttet vige. Det er en århundredgammel vigen i Slesvig, der nu standses; således set er det en bemærkelsesværdig tid, vi lever i, og man må være glad ved at være med i den nye udvikling. Det tænker man ikke altid på, ja, nogle finder kampen trykkende for sindet og hæmmende for den gode almene menneskeudvikling. Dr. Lausten-Thomsen sagde en dag i efteråret på en spadseretur, at han ville søge nord på »for min dreng skal ikke som både min far og jeg opvokse og leve under et grænselands kampvilkår. Nord på vil han komme ind i en langt rigere udvikling«. Det sagde han som fremtrædende sønderjyde, der selv går helt op i den nationale kappestrid. Jeg sagde, at jeg så helt anderledes på det og mente, at livet her i grænseområdet kunne være meget rigere end nord på, hvorfor jeg også, når jeg i ferierne havde været f. eks. i Nordjylland, fandt tilværelsen der stillestående og uden større liv, hvorfor jeg snart længtes

herned igen. Jeg fremhævede, at doktoren sandsynligvis slet ikke kunne undvære den særlige atmosfære, som hersker her. Vi fik en lang samtale om det, og doktor Thomsen har ved senere lejlighed vist, at det havde interesseret ham at drøfte netop det spørgsmål, som jeg senere har betragtet og undersøgt. Jeg er da kommen til den anskuelse, at livet her er mere personlighedsudviklende end nord på, fordi man kommer til at tage standpunkt til mange spørgsmål, hvilket her i nationalt blandede egne ikke altid sker uden visse personlige ofre, idet man enten ofte støder an til den ene eller den anden side. Man lærer da snart, at det gælder om at tage klart standpunkt, således at man ikke søger at tilfredsstille begge parter; thi det fører blot mistillid fra begge sider med sig. Man lærer betydningen af at sige nej, som H. P. Hanssen så ofte taler om i de senere tider. Af disse og lignende grunde tror jeg, at Sønderjylland kan være en god skole for danske administrative embedsmænd. Hvis jeg skulle sige, på hvilket område vi har vundet noget siden 1920, må i første række nævnes sproget. Færdigheden i at tale dansk er udviklet meget stærkt — det er egentlig forbavsende, hvor lidt tysk man hører i butikkerne, og fra før genforeningen, har Svendsen fortalt mig, har han og Niels Skrumsager gået fra butik til butik og konstateret, at de ikke kunne få svar på dansk (i 1917). Til dette gode resultat bidrager naturligvis i første række den megen danske læsning — bøger og aviser. Bibliotekets bogudlån er stærkt stigende. Før jul uddelte jeg et julehefte (fra Sprogforeningen) til hver af eleverne på skolen, som modtager danskundervisning. Børnenes glæde over disse hefter er umiskendelig, og de er meget ivrige for at få dem, og hefterne opbevares trofast fra år til år af mange. Dette o. lg. er jo mærkeligt, især da der nu sker et stort tysk arbejde blandt den tyske ungdom. Vor store svaghed er fremdeles landmændenes vanskelige stilling, som naturligvis hemmer den nationale udvikling. I så henseende er det imidlertid politisk set af stor betydning, at det nu i løbet af dette efterår er åbenbart, at landbrugets vanskeligheder syd for grænsen er større end nord på. Der har der-nede været afholdt meget store møder, hvor det slesvig-holstenske landbrugs stilling er skildret i mørke farver, og der har lydt truende ord og trusler om skattenægtelse. Beretninger om disse møder kommer sikkert meget utilpas for den tyske grænsepresse,

der hidtil har svælgel i de mørkeste skildringer af danske forhold. Af lyspunkter må for Tønder bys vedkommende nævnes, at »Tønderhus« og »Tønder Landmandsbank« er reddet fra sammenbrud, og at »Det danske Kontor« er oprettet. Stemningen synes også at være mere forhåbningsfuld og lys; alle er klar over, at vi i det nationale liv er kommen igennem et mørkt og trykkende år. Vi venter, at det atter her og der må gå fremad i 1928.

1928.

7. januar. De tyske blades nytårsbetragtninger er i år ikke så overmodige. De henviser til det store arbejde, der er sket på dansk side (»Landeværnet«, Det danske Sekretariat i Tønder) og til enigheden i de danske rækker. Med bange anelser omtales også den danske jordpolitik som noget, der kan gøre slaget tabt for tyskerne. H. P. Hanssen omtales som den mand, der atter har hovedindflydelsen og opnår store resultater for sin politik. Der fremkommer også i tyske blade meddelelse om, at en afdeling af »Schleswig-Holsteiner Bund« i Glückstadt er opløst; den havde i sin tid 400 medlemmer, men var nu hensygned. — Tyskerne er i det hele taget ikke så »store på det« mere; man hører ikke så meget den store tromme, de har fået at se, at der let kan fremkaldes modkræfter på dansk side. Men så arbejdes der sikkert i stilhed, og det kan jo være mere farligt.

10. januar. Et lyspunkt kan nævnes — i disse dage er der blevet indrettet et par nye danske forretninger her (Andersens (tidligere hos Broder Andresen) hvidevareforretning, og Knud Andersens (tidligere Højer) grøntforretning). Til foråret påtænker en ung mand (Mikael Christensen) at overtage og drive en skotøjsforretning. Vi er en kreds, Thorvald Petersen, dr. Thomsen og flere, der hjælper ham med ordningen af pengesagerne. Det bliver den første danske skotøjsforretning her i byen. Det er i det hele taget glædeligt, at der således sker fornyelse i erhvervslivet i dansk retning. Også inden for håndværkerstanden kan der de sidste år igennem påvises en tilgang af danske håndværkere. På dette felt har vi længe stået meget svagt. Den naturlige udvikling medfører jo iøvrigt afgang på tysk side med fornyelse fra dansk side, idet tyskerne kun kan vente tilgang fra det lille mindretals rækker, mens vi kan få fornyelser fra det hele land.

11. januar. I går aftes var vi samlet en lille kreds efter indbydelse af amtsfuldmægtig Florander for at drøfte spørgsmålet om grænsebefolkningens forsyning med billige radioapparater. Sagen blev foreløbig overgivet til undersøgelse af »Det danske Kontor«, der skal forestå dens rent forretningsmæssige udførelse.

15. januar. I formiddags havde jeg en samtale med kontorchef i undervisningsministeriet Hegerman Lindencrone, der ønskede at vide, hvorledes jeg så på spørgsmålet om en ny dansk folkeskole i Tønder, idet nemlig seminarieforstander Albeck havde gjort ministeriet opmærksom på, at den nuværende danske folkeskole (seminariets øvelsesskole) er overfyldt. Jeg udtalte, at da det er kommunens pligt at drage omsorg for børn i den undervisningspligtige alder, er det naturligt, at byen opretter en kommuneskole med så mange klasser, som på det givne tidspunkt er nødvendigt; dette kan let lade sig gøre, da der i den kommunale skolebygning »Alexandrineskolen« er en del ledige lokaler. Kontorchefen var nøjagtig af samme mening.

Amtsskolekonsulent Svendsen fortalte mig, at skoledirektionen i går aftes havde været samlet til en drøftelse af de tyske skolekrav. (Indretning af et højere tysk skolevæsen med eksamensrettigheder og adgang til universitetet). Direktionen var af den mening, at spørgsmålet ikke var vidtrækkende, for så vidt som elevtallet i et tysk gymnasium kun ville blive ringe. Svendsen havde udtalt, at han til enhver tid ville forsvare en afvisning af kravene; grev Schack og H. Jepsen Christensen ville i så tilfælde stå bag ham. Ministeriets standpunkt er ikke dermed givet; de forskellige ministre ved hverken ind eller ud i dette spørgsmål, som skulle have været besvaret for et år siden. Neergård siges at holde på at opfylde de tyske krav ud fra den motivering, at han sammen med de øvrige danske repræsentanter ved fredskongressen i Paris lovede, at Danmark ville give sit mindretal de samme rettigheder som det mest vidtgående land i Europa, og da nu visse lande, f. eks. Estland og Letland har givet mindretallene et højere skolevæsen, måtte Danmark altså gøre det samme. — — For nogle år siden mente jeg også, at Danmark kunne forsvare at indrette et højere tysk skolevæsen, men jeg synes, at vort standpunkt i dette og lignende tilfælde med rette må ændres nu, da tyskerne som paragraf 1 i deres foreningsvedtægter har skrevet, at formålet for

det tyske arbejde er en grænseflytning. Mens danskerne syd for grænsen flere gange offentligt har erklæret, at de anerkender den nye grænse og først herefter har fået en del mindretalsrettigheder, har vort tyske mindretal åbent erklæret at ville modarbejde den bestående statsordning; dermed er grænsekampen ikke mere en kulturkamp alene, men også en ren politisk kamp, og man styrker jo ikke sine politiske modstandere unødigt. Dette bliver tilfældet, hvis vi giver højere tyske skoler eksamensrettigheder; thi da kan de på tysk uddanne en flok læger, sagførere, lærere o. s. v., som efter endt uddannelse vil nedsætte sig rundt om i Sønderjylland og virke som støttepunkter for det tyske grænseflytningsarbejde. En afvisning vil tyskerne, også inderst inde, forstå udmærket; de har selv førhen f. eks. nægtet danske blade syd for grænsen offentlige bekendtgørelser, fordi bladene kritiserede tyske forhold. — Således som tilstandene har udviklet sig, må vi og tyskerne inderst inde — finde det værdigst at svare nej. Sagligt set er der ikke noget til hinder for det; thi når de unge tyskere opfordres til af politiske grunde at studere i København og senere vil virke i et dansktalende land, er det naturligt, at deres uddannelse i gymnasiet også bliver dansk. Henvisningen til, at der er mindretal, der har de ønskede friheder, må besvares med en henvisning til, at vort mindretal ikke som de pågældende er loyale mod den bestående statsorden, men har som øverste formål at modarbejde den.

19. januar. Under ledelse af den danske lærer i Sæd, Højmark Jensen, spiller gendarmene i denne tid diletantkomedie i kroen derude og opfører: »Jeppe på Bjerget«. Jeg overværede forestillingen i går; skønt der spilledes for voksne for anden gang, var krosalen fuld (90 personer), og de tilstedeværende bestod lige såvel af tyske som danske; foruden dette, var det interessant at lægge mærke til, hvor forstående stykket blev modtaget — et vidnesbyrd om, at befolkningen også i dette ret dansk-fremmede sogn i tankegang og sind er påvirket af en ny ånd og orienteret mod nord. Et tilfælde som dette viser det tvivlsomme ved på et sådant sted at bygge et forsamlingshus; hvis stykket blev spillet på sådan et udpræget dansk sted, var der ikke kommen mange tyskere til stede.

26. januar. Ministeriets svar på de tyske skolekrav er nu kom-

men — det blev i hovedsagen et afslag og tilfredsstillende derfor de fleste. Pressen — både den københavnske og sønderjyske — har i den sidste tid ført en systematisk kamp imod opfyldelsen af kravene om et tysk højere skolevæsen, og regeringen er måske blevet noget påvirket. Det absolut forkastelige i denne sag er, at det har været over et år at give tyskerne svar, hvoraf jo kan synes at fremgå, at der kan have været adskillige grunde til at opfylde kravene. Undervisningsministeriet har i denne sag været udsat for en meget skarp kritik.

9. februar. I går blev det tyske bibliotek i »Deutsches Haus« (tidligere »Grand Hotel«) åbnet; her er også indrettet en børnelæsestue, og der vil jo nok blive gjort en del for at få de tyske børn til at komme der i stedet for på det danske bibliotek; et tegn i den retning var det måske, at henvend en halv snes drenge i middags afleverede deres danske børnebøger med meddelelse om, at de ikke skulle låne bøger mere. Så vidt jeg husker, var det alle børn fra Vaisenhuset. Måske handlede de efter ordre; flere af dem læste meget gerne danske bøger; derfor kommer de også igen — jeg har erfaring for, at de tyske børn, der virkelig læser danske børnebøger med interesse, nok kan melde sig fra og holde sig borte nogen tid, men de kommer igen.

11. februar. Ved afstemningsfesten i går talte jeg i »Dansk Samfund« i Tandslet, hvor der var kommen mellem to og tre hundrede mennesker til stede. Formanden, dentist Aarø Hansen fortalte mig, at der i år havde været flere flag oppe end sidste år, og at stemningen også var bedre. Selvstyrebevægelsen, som havde haft så stærkt tag i alsingerne (dog ikke så stærkt, som der blev sagt) var helt slået ned, sagde Aarø Hansen, og tidligere ivrige selvstyrefolk kom nu igen til de danske møder og erkendte, at de havde været på vildspor. Cornelius Petersen hørte man ikke længere tale om. De mange »Dansk Samfund«, som på initiativ især af amtmand Lundbye og redaktør Andreas Grau er oprettet på Als og i Sundeved, tillagde Aarø Hansen stor national betydning.

Også her i Tønder var det en god afstemningsdag. I sidste øjeblik var det blevet besluttet at holde både Tonhales og Tønderhus' sale klar til festen, og de blev begge overfyldte. Det er første gang, afstemningsfesten har kunnet holdes i to lokaler, hen-

Det danske bibliotek i Storegade

ved 600 har ialt været til stede. Denne store deltagelse vil gøre indtryk på tyskerne, der vil forstå, at der heri må ses et svar på tyske fremstød og talen om grænseflytning.

12. februar. Også »Hejmdal« og »Flensborg Avis« melder i dag om overordentlig stærk tilslutning til afstemningsfesterne landet over; i Sønderborg har det endog været nødvendigt at tage byens fire største lokaler i brug.

16. februar. Der er nu gået otte dage, siden det nye tyske bibliotek i »Deutsches Haus« blev åbnet, men det kan ikke siges at have haft nogen særlig ubehagelig betydning for det danske bibliotek, hvor besøget på læsestuen tværtimod har været stigende. Bibliotekar Gade viste mig i dag statistikken, hvoraf fremgår, at det gennemsnitlige daglige besøg på læsestuen siden den 8. ds. er steget fra ca. 60 til 70. Men det er et noget andet publikum, der kommer, nogle af børnene er forsvundet, og der kommer flere voksne. I »Deutsches Haus« er indrettet en stue for børn, hvor de kan underholde sig med forskellige spil; det trækker jo i nogen tid; mange tyske børn vedbliver dog at komme i det danske bibliotek, særlig om onsdagen, når de danske ugeblade kommer, møder de

trofast. Om frugthandler X, der bor . . . , fortalte bibliotekar frk. Varby mig, at fru Atke havde henvendt sig til ham, da der skulle være bazar til fordel for biblioteket, og spurgte ham, om han ville give en gave til bazaren, dette skete nærmest spøgende, fordi fru Atke jo vidste, at X er tysk. Han gav imidlertid straks en stor kurv frugt og sagde, at han gav gerne noget, for hele hans familie brugte biblioteket meget, og »jeg ved jo ikke, til hvilken side mine børn vil gå«, tilføjede han.

25. februar. Til skoledirektionen kom i dag en lang skrivelse angående en indberetning, som direktionen, for år og dag siden, havde indsendt til ministeriet; hele den to foliosiders lange skrivelse var fyldt med de værste småtterier, bl. a. forlangte man oplysning om en ganske ligegyldig sag angående nogle skoleforsømmelser i 1924 — altså for snart fire år tilbage. Dette er såre betegnende for ministeriet — de latterligste formaliteter bruger de tiden til, men en virkelig interesse for den danske skoles arbejde i Sønderjylland har ministeriet aldrig lagt for dagen, især ikke i Byskovs tid; han synes ganske at være i lommen på bureaukraterne. Når om en menneskealder der kommer en mand, der vil skrive en doktordisputats om disse års dansk skolepolitik i Sønderjylland, vil han finde, at ministeriets indsats på dette område består i en spidsfindig overvågen af formaliteterne og surmuleri over for det initiativ, der heldigvis vises fra direktionens side; fra det høje ministerium kommer impulserne sandelig ikke.

28. februar. I går talte H. V. Clausen på seminariet (»Den første slesviger«). Om aftenen havde forstander Albeck indbudt en kreds af skolefolk fra byen til at være sammen med Clausen i forstanderens hjem. Talen faldt på Sveriges udmærkede støtte over for Danmark i grænsespørgsmålet. Clausen fortalte, at professor Scheel fra Kiel for nogen tid siden havde været i Sverige for blandt svenske videnskabsmænd at vinde forståelse for det tyske synspunkt vedrørende grænsen. En aften tilbragte han i Lund sammen med professorer der og fremhævede da det ønskelige i en grænseflytning. Efter hans tale blev der en pinlig tavshed, indtil professor Weibull rejste sig og sagde på en bestemt måde: »Her kan grænsespørgsmålet ikke drøftes; grænsen mellem Danmark og Tyskland ligger fast«. Amtsskolekonsulent Svendsen fortalte, at

Jefsen Christensen under den danske uge i Stockholm på slottet var blevet forestillet for kong Gustav som en af de sønderjyske rigsdagsmænd. Kongen havde da sagt til ham: »Jeg kan ikke forstå, at Tyskland vil søge at ændre ved den nye grænse«.

I søndags indviede den tyske ungdomsforening »Küfhäuserbund« en fane og holdt i den anledning parade for veteran fra 70-71 Suder på hospitalet og marcherede derefter iklædt militære uniformer med musik gennem byen. Politimester Seidenfaden blev alarmeret af fuldmægtig Schack og sprang straks på cyklen for at standse toget, hvortil der ikke var indhentet den efter hans formening nødvendige tilladelse. Han væltede sig med cyklen ind mod toget på en ubehersket og på en for en politimester upassende måde. Han forlangte af lederen, Buckow, værten i »Schützenhof«, at han skulle opløse toget, hvad denne nægtede og gav ordre til at marchere videre. Seidenfaden fulgte med og greb fat i trommeslagerens arm for at hindre ham i at tromme. Det var altsammen mindre værdigt, og det er besynderligt, at Seidenfaden vil nedbryde respekten for sig selv og sit embede ved en sådan optræden. Tyskerne er naturligvis glade ved den slags, der for dem bliver prikken over i'et ved deres fester. Den prik skulle vi imidlertid ikke gerne sætte. Det forefaldne kan imidlertid måske bevirke, at Seidenfaden forflyttes, og så er der kommen noget godt ud af det hele, for til Tønder passer han dårligt.

Efter festen i den tyske »Kameradenverein« med ungdomsafdelingens faneindvielse skete der en både morsom og karakteristisk begivenhed. Den danske forsvarsbrødreforening holdt samme aften bal på Tonhalle. Ud på natten kom det tyske byrådsmedlem, sagfører Todsen fra festen i Kameradenverein og forlangte i sin fuldskab at komme med til ballet. Man kunne jo nok sige, at det var at bevæge sig mellem yderpunkterne. Formanden for forsvarsbrødrene, sagfører Løwe, nægtede naturligvis Todsen adgang — med et »Rene linier, hr. kollega!« Forøvrigt var der også en del unge mennesker, der kom fra den tyske fest, og ville ind — et tegn på en ikke særlig grundfæstet tyskhed.

3. marts. I byrådsmødet kom det i aften til et skarpt sammenstød i anledning af, at tyskerne gennemtrumfede valget af tidligere tysk amtsforstander i Brede H. Chr. Hansen til forligsmand . . . Vi havde foreslået den tidligere borgmester Olufsen (tysk) og havde

grund til at mene, at vi alle kunne samles om ham. Da tyskerne med lærer M. M. Petersen som ordfører imidlertid stærkt anbefalede Hansen som en mand, der nød tillid i alle kredse, tog maskinhandler Rasmussen ordet og tilbageviste med stor værdighed lærer Petersen; under stor lydhørhed gav han udtryk for den mistillid, den danske befolkning måtte have til en tidligere preussisk amtsforstander, og han sluttede med: »Den danske gruppe havde ikke ventet, at De (tyskerne) ville vise os den hån at foreslå Hansen«. Thorvald Petersen sluttede sig hertil, og virkningen på tyskerne var ikke til at tage fejl af. Hvis de havde troet, at sønderjyderne havde glemt den tyske tids undertrykkelse for de nuværende økonomiske vanskeligheder, kunne de ved den lejlighed mærke, at de havde taget fejl. En gang imellem har de godt af at få ren besked.

8. marts. Da jeg i aften kom hjem, hørte jeg, at min værtinde læste højt på dansk for sine børn, der går i den tyske skole. Dagen lang taler hun kun dansk med dem, og således går det med mange af den tyske skoles elever. Intet under, at de tyske lærere til tider klager over, at det er svært at lære børnene ordentligt tysk.

10. marts. Dommen over lærer Hans Olde Petersen i Højer er nu faldet ved højesteret. Det blev en bekræftelse af landsrettens dom, 60 dages simpel fængsel. Nu må man vente, at han afskediges. Han har fået otte dages udsættelse med afsoningen; der skal gennem gode venner gøres forsøg på at skaffe ham en stilling som lærer syd for grænsen.

12. marts. Lærer Gläser og Elholm har været hos regeringen i Slesvig for at tale om lærer Petersens sag. De tyske myndigheder er ikke særlig tilbøjelige til at give ham et embede, det bliver vist umuligt.

23. marts. Lærer Petersen er i dag indsat til afsoning i den herværende arrest. Da han mødte, havde han tilladelse til både at afsones straffen i Herning og i Haderslev. Under forhandlingerne herom arresterede politimesteren Petersen, og han blev straks indsat i arresten. Det blev ham nægtet at gå ud i byen først, som han havde ønsket.

24. marts. Efter indstillingen fra skoledirektionen har ministeriet i dag afskediget lærer Petersen uden pension. Det rammer

ham hårdt; han har været lærer i 30 år, inderst inde siges han at være meget nedbøjet. Meddelelsen om afskedigelsen er tilsendt ham i fængselet i dag. Før fængslingen i går skete, har der nok, efter hvad Svendsen har fortalt mig, fundet et for politimesteren uværdigt skænderi sted. Seidenfaden havde sikret sig justitsminister Rytters godkendelse af, at Petersen nægtedes at sone andre steder og uden videre fængsledes.

18. april. Efter at Cornelius Petersens bevægelse synes at være forbi, har vi nu fået »Lei-bevægelsen«, selvfølgelig kan man desværre sige — slået stærkt op af hovedstadspressen, der har gjort megen skade hernede ved at skildre de mange såkaldte bevægelser i alt for sensationelle former. Herom talte jeg med J. P. Nielsen (socialdemokrat, folketingsmand i Sønderjylland); han var vred over pressespektaklet, særlig over at man var ved at gøre »Det tredje Slesvig« aktuelt. Man skulle ikke lege med ilden, sagde Nielsen, ved at tale om den slags ting. Han har gode forbindelser blandt de tyske socialdemokraters førstemænd og i regeringskredse og ved, at man i Berlin er tilbøjelige til at negligere slesvigholstenerne, fordi man nu engang ønsker et godt forhold til Norden og derfor vil se bort fra grænserevisionskrav. Han fortalte meget fornøjeligt om et besøg hos den preussiske statsminister Braun, der mente, at Tønder var en stor by på over 100 tusinde indbyggere. Da dette af en tilkaldt sekretær blev berigtiget, var Brauns interesse for spørgsmålet »Tønder med Højer« ikke mere stor.

J. P. Nielsen udtalte sig skarpt mod P. Grau, Niels Skrumsager og Kloppenborg Skrumsager, der synes at lefle med Lei, og dog var det dem, der i 1920 ville gå for at være meget mere danske end alle andre.

5. maj. »Lei-mødet« her i byen havde samlet ca. 400 tilhørere, der for langt den største del bestod af tyskere; fra dansk side talte Peter Gad, Gotthardsen og Thorvald Petersen. Tyskerne vidste kun ondt at sige om Danmark — vi er »Danmarks malkeko« var karakteristiske udtryk — mens de danske talere måtte gøre opmærksom på, at det er krigen og den tyske marksvindel, der er årsag til al elendigheden.

21. maj. Efterretningerne fra de tyske valg i går er meget ned-

slående for det danske mindretals vedkommende. Stemmetallet er gået stærkt tilbage, i Flensborg til halvdelen fra valget i 1924, nemlig til ca. 1600. En tilbagegang var ventet, bl. a. fordi det var sandsynligt, at socialdemokraterne ville få fremgang og rive mange danske arbejder-stemmer med sig. Der var dog ikke regnet med så store tal. Den danske agitation — således som den gav sig udtryk i »Flensborg Avis«, syntes svag. I det hele taget virker dette blads klynkende tone formentlig ikke ildnende på det lille danske mindretals tilhængere. Men ved valget i 1923 — i slutningen af inflationsperioden var det danske stemmetal næsten tre gange så stort som nu, for da var de økonomiske forhold dårlige i Tyskland; nu er de bedret, og tallene svinger. Det viser det, som Lebeck var så stærkt inde på, før han døde, at der her i grænseområdet er et stort antal vælgere, som svinger imellem dansk og tysk, eftersom de økonomiske tilstande er i de to lande; der er med andre ord en mængde uden fast nationalt stade. Et nederlag som det i går giver anledning til bekymring; danskerne i Flensborg tåler ikke mange gange et sådant valg; hvor bliver grundlaget for de store institutioner, Duborgskolen, Flensborghus med det store bibliotek, Tivoliskolen m. v.?

1. juni. I går kom jeg hjem fra en to dages tur i det nordlige Angel. I Harreslev havde jeg en lang samtale med fru Kjems (han var i Danmark med en flok dansk ungdom fra sognet). Hun fortalte, at der ved den danske skole var ialt 16 elever, et lignende tal som sidste år. Da der skal være 24 elever, for at skolen kan opretholdes som kommuneskole, kan den lukkes næste år, hvis da ikke tallet kommer op på 24, idet det da i tre på hinanden følgende år har været derunder. Hun troede imidlertid ikke, at myndighederne ønskede at bringe loven i anvendelse, således at det kunne hedde sig, at man havde lukket en dansk skole. — Det er vanskeligt at få de dansksindede til at indmelde deres børn i skolen; blandt andet fordi omgangssproget også blandt dem nu næsten udelukkende er plattysk, men især fordi forældrene mener, at det af hensyn til fremtiden er nødvendigt, at børnene lærer fuldkomment tysk. »Vi kan leve som danske, men vi falder fra og dør, og børnene skal da skabe sig en tilværelse inden for Tysklands rammer«, er der mange, der siger. En stor del af dem, der sender deres børn i dansk skole, er dem, som så stærkt har arbejdet for dens

oprettelse. »Vi har skrevet under på kravene om skolens indretning, nu har vi fået den, så må vi også sende vore børn derhen«, hører man. Fru Kjems og mange danske mente i det hele ikke, at det var til gavn, at der var kommen en dansk kommuneskole under sådanne forhold. Jeg spurgte, om det ikke var rigtigere at indrette en dansk privatskole med overvejende tysk sprog, men med en god undervisning på dansk i historie og dansk. Så kunne man formentlig have udsigt til at beholde den største del af mindretallets børn under dansk påvirkning. Fru Kjems gav mig ubetinget tilslutning, hun og hendes mand ville også søge at gennemføre tanken, hvis den offentlige skole blev lukket; men lærerne ved Duborg-skolen, særlig dr. Hansen, havde ikke forståelse for tanken.

Kjems holder vedblivende aftenundervisning for ungdommen i Harreslev og med god tilslutning; men selv de unge, der mest trofast har sluttet sig til Kjems's kreds, opgiver ikke det tyske omgangssprog indbyrdes. For nogen tid siden havde der hos Kjems været samlet en halv snes par af unge — forlovede og nygifte — af kredsen, de talte naturligvis dansk med Kjems, men plattysk indbyrdes. »Vi havde spejdet efter, om der ikke skulle blive et par unge, som ville stifte hjem med dansk som hussprog, men af hensyn til den øvrige plattysktalende familie finder de det alle for vanskeligt, og de fortsætter i fædrenes spor og taler tysk med børnene«. Således fortalte fru Kjems, men tilføjede dog, at der nu var een familie, hvor man med forsæt havde indført dansk hussprog. Manden var derfra, men konen tilflyttet fra Husum; hun havde i aftenskolen lært sig dansk godt, fattet stor kærlighed til sproget, som hun og manden alene bruger i hjemmet, hvor der er en lille pige, der naturligvis går i dansk skole og helt og holdent føler sig som dansk. Men hvor farligt det plattyske er, ser man deraf, at endog Kjems's ældste dreng (7 år) er tilbøjelig til i legen at foretrække det for dansk — og til at forsvare brugen deraf overfor moderen, der gør ham bebrejdelser. Som fru Kjems sagde: »Når det er således hos os, hvor drengens udvikling jo er beskyttet af vor bestemte påvirkning, hvorledes da i de familier, hvor børnene ikke kan vente nogen retledning?«

I Flensborg talte jeg med den unge sekretær Fr. Petersen i det danske generalsekretariat (Flensborghus). Han mente, ligesom

iøvrigt fru Kjems, at det havde været klogere ikke at deltage i det tyske rigsdagsvalg, idet det jo på forhånd er givet, at der ingen dansk kandidat kan vælges, således at det er vanskeligt at imødegå den påstand i agitationen, at de danske stemmer vil være spildt. Jeg fik her adresser på danske folk i Nordangel, som jeg ville besøge. I Lyksborg talte jeg med den danske rentier Thøger Thyhsen — en ældre åndsfrisk og tiltalende mand, født før 64. Om hans danskhed kunne der ikke let tvivles, det var, som han slet ikke kunne være andet. Hans danske sprog var udmærket; ganske vist var han også født i Sundeved, men her havde han kun tilbragt sin barndom og første ungdom. I Lyksborg var der en del ældre folk, der kunne tale dansk, men som hussprog benyttede kun få det; han gjorde det selv samt et par pensionerede postbude, som også i deres tjenestetid havde holdt »Flensborg Avis«. Der var førhen, også til dels endnu, en stor uvidenhed om Danmark og Sønderjyllands danske fortid — ungdommen vidste ofte ikke, at landet før havde været dansk. I den henseende havde »Neue Flensburger Zeitung« imidlertid formået at gøre et stort oplysningsarbejde, indtil det blev forbudt. Også Thyhsen var afgjort af den mening, at det danske mindretal ikke burde have deltaget i det sidste valg. Han fortalte iøvrigt, at der blev givet undervisning i dansk sprog i den derværende kommuneskole af førstelærer Petersen, der før genforeningen var ansat i Vester Sottrup i Sundeved. Thyhsen mente, at denne undervisning var blevet iværksat, fordi myndighederne dermed vil hindre den private danske sprogundervisning, som før havde været i gang, og som havde samlet op mod 80 elever. Han anbefalede mig iøvrigt at tale med lærer Petersen om undervisningen, han vidste, at der deltog en hel del elever uanset forældrenes nationale standpunkt. Thyhsen fortalte iøvrigt erindringer om Frederik den 7., som han ofte havde set, når han boede på Lyksborg. På kirkegården fandt jeg blandt de danske krigergrave en mindeplade over bornholmeren P. Chr. Riis. På tavlen stod: »Da Danmark trængte til sine sønner, forlod han frivilligt den fædrene arne, som han elskede fremfor nogen plet på jorden for at stille sig i de kæmpendes rækker. På Als bragte han fædrelandet det højeste offer, og på Glücksborg udåndede han sit sidste suk den 25. juli 1864.«

Herfra tog jeg om aftenen med damperen til Holnæs, hvor jeg

boede på kroen om natten. Næste morgen besøgte jeg gamle bromand Asmussen. Jeg fandt ham stående i sin have foran sit hus, der ligger lige foran fjorddamperens anløbsbro; han er født i Holnæs, talte udmærket dansk og gjorde et fuldkomment dansk indtryk. Han blev tilsyneladende meget glad ved et besøg fra Danmark og fortalte straks løs. Han var født i Holnæs og havde ofte set Frederik den 7., når han gik i land der under sine besøg på Lyksborg, og han talte med begejstring om den tid. »Da talte vi jo alle dansk herude, men nu er vi kun to, der gør det, landmand Chr. Petersen og jeg«. Asmussens hustru havde været i tjeneste på Lyksborg i hertuginde Wilhelmines tid (Wilhelmine, datter af Frederik den 6., gift med Christian den 9.s broder, hertug Carl). Hun og hendes hofdame frk. Levetzau talte dansk. Den nuværende hertugfamilie havde heller ikke glemt fru Asmussen, men aflagde besøg om sommeren. Også prinsesse Helene (gift med prins Harald) kom sommetider; sidste år havde hun givet Asmussens sit billede, hvorpå stod »Prinzessin zur Schleswig-Holstein-Glückborg«. Den gamle Asmussen sagde ellers, at hun, der siges at have demonstreret ved hoffet med sine tyske sympatier, talte dansk under sine besøg. Asmussen fortalte, at kromanden på stedet var tysksindet, men talte godt dansk. Kromanden i Johannesbjerg lidt syd på havde derimod ikke alene dansk hussprog, men var også dansksindet. »Der skal nok være stor fest hos ham i dag, da det er 50 år siden, han overtog kroen«, tilføjede Asmussen. Det var jo kedeligt, fordi jeg så ikke så godt kunne komme ind til ham, når jeg nu snart skulle derned. I Bokholm — fortalte Asmussen — levede en mand, som måtte glæde enhver dansk, nemlig fisker Karl Mathiesen, der, skønt han var en noget yngre mand, i fuld bevidsthed havde indført eller rettere gennemførte dansk hussprog, han stammede fra Flensborg og havde en 3-4 børn. På mit spørgsmål herom sagde Asmussen, at der var en ret livlig forbindelse mellem fiskerne her og dem i Egersund og iøvrigt på den nordlige side af fjorden. »De ældre derovre fra taler dansk, når de kommer herover, men de yngre tysk, for de har jo lært det«. Jeg udtalte hertil, at »de yngre« herefter formentlig ville tale dansk, for nu lærte de fleste jo ikke tysk.

På vej syd på så jeg i Johannesbjerg i den jubilerende »dansk-sindede« kromands have det slesvig-holstenske flag vaje i anled-

ning af festen — forhåbentligt blot i mangel af et bedre. På vejen spurgte jeg på tysk en midaldrende mand — en murer — om jeg kunne låne en cykelpumpe, hvortil han svarede på bredt sønderjysk: »Vi har inner pump', for vi har inner hjul', men gå ind til æbager«. Hvor manden stammede fra, var der ingen lejlighed til at spørge om. Jeg kørte videre til Bokholm for at tale med den allerede nævnte fisker Mathiesen, der imidlertid desværre ikke var hjemme. Da jeg senere kom tilbage til Lyksborg, aflagde jeg besøg på kommuneskolen hos »Hauptlehrer« Petersen for at tale med ham om den danske sprogundervisning. Desværre var han ikke hjemme, men hans kone ønskede, at jeg dog ikke straks skulle gå. »Hvad var det De sagde, De hed, var det ikke Torp, så kan De vel tale dansk?« Det kunne jeg jo ikke nægte! og så førtes samtalen på dansk, som fru Petersen talte udmærket. Hendes mand havde været lærer i Vester Sottrup i Sundeved, hvor både han og hun forfærdelig gerne ville være blevet, men da genforeningen kom »blev folk jo som helt vilde og skulle absolut have en lærer nord fra, og så måtte vi til vor store sorg forlade vor hjemegn og tage mod stillingen her, hvor forholdene var os så fremmede, og befolkningen ikke så tiltalende på grund af den stærke materialisme, der præger den«. Fru Petersen fortalte, at deres ældste søn Jørgen var blevet i Danmark, var dansk student og nu stud. mag. Til min bemærkning om det mærkelige i, at han således i modsætning til sine søskende var dansk statsborger, bemærkede hun, at det voldte ingen praktiske vanskeligheder »forøvrigt er Jørgen ikke alene dansk statsborger, men også dansksindet, og vi selv er ikke meget politiske; vi taler dansk til vore børn, skønt nogle skumler over det«. Om den danske sprogundervisning fortalte hun åbenhjertet følgende: Da den danske privatundervisning fik så stor tilslutning, blev mange urolige, også fordi børnene gratis fik udleveret så mange kønne bøger. Skoleråd Grøndal kom da til min mand og — bekymret for forholdene — fik han ham til at give nogle timer i dansk. Det gik min mand ind på, og så hørte den danske privatundervisning op efterhånden«. — Det var altså ikke i første række af kærlighed til det danske sprog, at man nu fra officiel side tog danskundervisningen op. Fru Petersen fortalte, at hendes mand var meget glad for undervisningen, som børnene fulgte med god interesse. Hvert år skrev de en lille prøvestil, som

blev indsendt til regeringen i Slesvig. Børnene ville gerne høre H. C. Andersens eventyr oplæst, »og så går jeg med min mand ind i klassen, for så er det, som vi var i Nord-slesvig«. — Det vil altså sige, at fordi de gamle dør, forsvinder kendskabet til vort sprog på dette sted dog ikke helt, idet der dog vokser en slægt op, som — tvunget af forholdene — delvis kan forstå og tale dansk. Den præjisiske skole hjælper således til at holde liv i vort døende sprog syd for grænsen. Når man undtager tiden »mellem krigen«, har vi selv jo kun virket hen til dets udryddelse; præjiserne gør altså nu i nogen måde bod for vore synder! Det lyder underligt.

Under mit besøg i Lyksborg ventedes den nye regeringspræsident Abeg, der efter sin tiltrædelse foretog en rundrejse i provinsen. Der var en rigdom af forskellige flag, der var det gamle sort, hvid, røde; det nye gyldne; det slesvig-holstenske og de holstenske farver alene. Tyskerne kan jo som bekendt ikke samles om et enkelt flag; for dem er flagning en partisag.

En rejse i disse egne giver altid stof til alvorlig eftertanke; for hundrede år siden dansk tale til Slien, således at P. Hiort Lorenzen i Slesvigs stænder kunne tilråbe sine tilhørere, at de jo godt vidste, at man blot behøvede at gå en spadseretur nord for Slesvig for at erfare, at folkesproget er dansk — og nu står det plattyske foran den nye grænse, nord for Flensborg. Dette sprogtab synes jeg er mere vemodigt end de politiske tab gennem tiderne; thi det lader sig vel ikke genoprette. Men kunne vi så endda samle os til en samlet planmæssig imødegåelse af videre tysk fremtrængen nord for grænsen! Vel skal det indrømmes, at der i den senere tid er gjort meget; men vi mangler — også efter sagkyndiges mening (jfr. den sidste generalforsamling i den sønderjyske udstykningsforening) — en kraftigere udstykningsbevægelse i de tyndt befolkede grænseegne. Vil vi holde den nuværende grænse, lad os da sætte dette værn af levende danske hjem her og sige, vi er i hundrede år gået tilbage i Slesvig, nu vil vi standse her — vi viger ikke længere!

Der mangler måske et centralt sted hernede for hele udstykningsarbejdet — hertil kunne den hidtilværende telegrafbygning i Tønder egne sig. Dette har jeg sagt til dr. Munch, da han for kort tid siden var her og så bygningen, og jeg har skrevet det til ham igen. Megen berettiget forargelse vækker det jo, at en stor del af

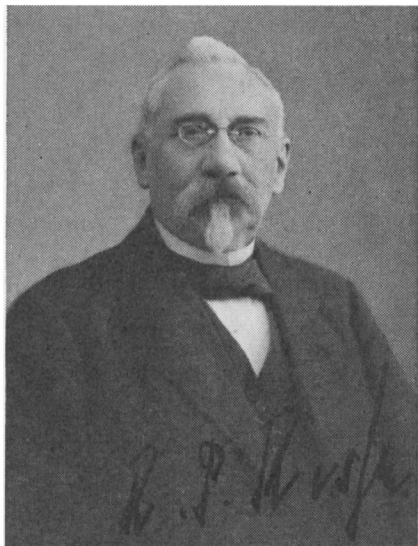
de nye husmænd er tysksindede — det gælder både Kværnholt-kolonien, hvorfra der sendes børn til den tyske skole i Burkal, og Ellehus-kolonien, der sikkert havde forlangt en tysk skole, hvis ikke forpagteren på Ellehus, tidligere forstander på Rødning Højskole Erik Appel havde begyndt en dansk privatskole, hvor han på en god måde har forstået at samle alle børnene. Men når vi i den grad giver husmandsbrug til tyskere i disse egne og derved undergraver grænsens beståen, tør man nok sige, at der mangler klarhed på afgørende sted for den nationale side af udstykningsbevægelsen, og at vi samler os til planmæssigt og systematisk arbejde på dette område.

8. juni. Jeg spurgte i dag lærer Jensen fra Højer, om Hans Olde Petersen viste sig i skolen nu efter sin løsladelse; Jensen svarede, at han sås sjældent, da han fra morgen til aften er ude for at tegne forsikringer. Han er nemlig blevet repræsentant for livsforsikringsselskabet — Dannebrog!!

14. juni. Kongen besøgte i dag Tønder; der var i den anledning hejst flere flag end før; jeg så herude i Strucks Allé flaget vaje ved tre huse, hvor man ikke før har set det. Inde i byen er der folk, f. eks. købmand August Müller, der kun flager på kongens fødselsdag og en dag som denne. Kongen aflagde besøg på Tønder Bibliotek, hvor han hilste på gamle Skovroy.

15. juni. I formiddags, mens flagene hejstes på genforeningsdagen, lød det budskab i byen, at bankdirektør Rossen var død; det virkede ejendommeligt, at denne mand, hvis liv og virken så stærkt havde været sat ind på arbejdet for genforeningen med Danmark, netop skulle dø på årsdagen for opfyldelsen af hans store ønske herom. — Rossen havde i de sidste år været stærkt præget af Tønder Landmandsbanks sidste svære år; han var blevet gammel og i modsætning til tidligere så ejendommelig mild og blid.

25. juni. Henved 80 af de største børn fra den tyske skole vendte i går hjem fra en seks dages tur til København, hvortil de havde været indbudt gennem folketingsmand J. P. Nielsen, der ligeledes har foranlediget, at der er indbudt 10 lignende hold af danske skolebørn til hovedstaden; de tyske børn var indbudt ud fra den betragtning, at der ikke måtte gøres forskel mellem danske og

*Bankdirektør R. P. Rossen
1858-1923*

tyske, og kun under den forudsætning mener jeg, at indbydelsen kunne forsvares, idet jeg mener, at vi ikke skal udsætte os for, at beskyldningen for »sjælefangst« med rette kan rettes mod os. Børnene indmeldte sig i de øverste klasser praktisk talt uden undtagelse; det var tydeligt nok, at der blandt forældrene ikke gjorde sig politiske betænkeligheder gældende; børnenes begejstring og umiddelbare glæde for tilbudet var glædeligt at iagttage, og ikke mindre fornøjeligt er det at høre dem, nu de er kommen hjem og er ivrige efter at fortælle om alt det, de har set på turen. Særlig glædeligt er det at høre, med hvilken taknemmelighed de taler om deres værter (de var indkvarteret i københavnske middelstandshjem). En hel del af dem havde fået indbydelse til at komme igen til ferien, og mange modtog indbydelsen. Jeg er sikker på, at der her er knyttet tråde, som vil vise sig at få betydning.

8. august. Flere af vore elever har som ventet i den nu afsluttede sommerferie opholdt sig i København hos deres værter fra Københavnerturen. Der har også været børn andre steder i det gamle land, f. eks. i Vejle, Esbjerg og Silkeborg, og børnene fortæller med glæde herom i klassen. Der spindes således tråde, der kan få betydning — mange flere end dem man iagttager.

14. august. Det har vakt opsigt, at »Kreditanstalt Vogelgesang« hos den bekendte hjemmetysker Lautrup Petersen har gjort udlæg i indbo, som forleden dag blev solgt ved tvangsauktion; endog børnenes konfirmationsgaver o. lg. var gået. Vogelgesang tager i det hele taget hårdt fat; en hel del landmænd er sat fra deres ejendomme, som af Vogelgesang så drives ved bestyrer. Mange af de tyske penge anses for tabt, hvilket ikke er usandsynligt, da de ofte er anbragt meget risikabelt. På dansk side synes stemningen at bedres i overensstemmelse med, at de økonomiske forhold synes i fremgang. Det forestående landstingsvalg skulle gerne blive et udtryk for, at vi har overvundet både selvstyre- og Lei-bevægelsen.

I går talte jeg længe med Tage Jessen, der nu arbejder på »Flensborg Avis«s redaktion. Han kunne godt indse, at bladet gennem »Vestslesvigs Tidende« betjener Tønder og vesteregnet dårligt, og at dette er en national svækkelse. Han indså også, at bladet delvis burde trykkes i Tønder igen, men vidste også, at »Flensborg Avis« slæber rundt med en så stor gæld, at dette ville være umuligt.

26. august. Lærerinde frk. Meyer fra Løgumkloster har opholdt sig på feriekursus i Jena med understøttelse fra staten; det vækker derfor opmærksomhed i pressen, at hun i fremmedbogen (kursusfortegnelsen) har opført sig som hjemmehørende i »Neu-Dänemark«. De tyske lærere her i byen beklager meget denne barnlige demonstration, og frk. Meyer har måttet afgive forklaring over for amtsskolekonsulenten — hun var »langt nede«. Betegnende er det, at undervisningsministeriet angående oplysning i sagen ringede til den konstituerede amtmand, dommer Gjessing, og ikke til amtsskolekonsulenten. Ministeriet ser altså ganske bort fra, at førstnævnte ikke aner et ord om det hele, men holder sig til det rent skematiske, at dommeren som konstitueret amtmand også er formand i skoledirektionen.

29. august. I klassen stod i dag en dreng med en slikpind; jeg spurgte børnene, hvad de kaldte sådan en på tysk, hvortil de svarede, at de brugte ordet »slikpind«. Dette er et eksempel blandt mange på, hvorledes danske ord trænger sig ind i tysk tale.

30. august. I denne sommer har mange børn fra tyske skoler været på ret lange ferieophold i Tyskland — officielt af sundheds-

hensyn — i praksis, for at deres tyskhed kan blive afstivet ved at høre tysk tale, hvilket dem med dansk hjemmesprog jo væsentligt kun hører i skolen. Men det går ikke altid efter beregning. I går kom en 13 års pige fra et dansktalende hjem tilbage fra et ophold i Sydtykland. I klassen sagde jeg til hende: »Nå, Anni! nu har du vel helt glemt at tale dansk«. — »Nej, det har jeg ikke, for i det børnehjem, hvor jeg boede, var ialt 30 børn fra Nordslesvig, og vi talte dansk med hinanden«. Som man ser — nissen flytter med«.

10. september. I anledning af landstingsvalget afholdt de fire danske politiske partier et stort fællesmøde på »Tonhalle«. Det vakte uro og uvilje, at byrådsmedlem Friedrich Andresen talte tysk i diskussionen; på en afbryders henstilling om at tale dansk svarede han ret udfordrende, at de, der ikke kunne tåle at høre tysk, kunne forlade salen. Det bifald, der lød til de bemærkninger, som i den anledning fremsattes fra dansk side, viste, at Andresens tilhængere var meget få. Men Andresen bidrog til at give mødet et stærkt nationalt præg, hvilket lederne netop ikke havde villet give det med vilje, fordi tyskerne skulle opfatte det som et almindeligt politisk møde, der ikke særlig tog sigte på dem.

11. september. Fr. Andresens optræden ved ovennævnte møde giver ham aldeles ikke udelt tilslutning i tyske kredse. De fleste tyskere er jævne folk, der ikke har smag for tomme demonstrationer. Andresen har flere gange gjort sig fortjent til at blive borgmester. Der skal være valg i marts 1929, og den nuværende borgmester Johannes Thomsen formenes . . . . ikke at kunne blive genvalgt.

Hvad selve mødet angår, er det interessant at lægge mærke til, hvilken uvilje og opmærksomhed det nu vækker, når nogen taler tysk i en offentlig forsamling. Da jeg i 1920 kom til Tønder, skete det ofte ved politiske møder, og det betragtedes som en selvfølge. Der er altså sket en udvikling i sind og tankegang i de otte år.

16. september. Tyskernes procentvise tilbagegang (1 %) og Leibebevægelsens fuldstændige sammenbrud ved landstingsvalget har vakt en dyb tilfredsstillelse i danske kredse. Det synes i det hele at gå fremad igen. Vi får en god høst i år -- vi har det dejligste høstvejr med sol fra morgen til aften, og landmandens humør stiger. Der ventes en høst over middel, og det er den bedste mod-

vægt mod alle bevægelser. Valget tyder på, at det tyske stemmetal stiger og falder, eftersom de økonomiske forhold er onde eller gode. Det vil sikkert vise sig farligt for tyskerne, at de i så høj grad har gjort deres politik til eet med økonomiske spørgsmål, således at de står og falder med de dårlige økonomiske forhold. Det er i virkeligheden således, at de ledende tyskere ikke har kunnet skjule deres tilfredshed med Danmarks vanskeligheder — og når der meldes om lyspunkter, søger de ivrigt at komme med bortforklaringer. Det må være sørgeligt således at være interesseret i andres ulykker og at glæde sig, når de hører om en eller anden dansksindet, som er skuffet over genforeningen. Men når det nu atter går fremad økonomisk set, så vil tyskernes »ulykkespolitik« hævne sig.

19. september. Bibliotekar Gade fortalte mig, at når den tyske pastor Beucks små børn leger med organist Knudsens barn ude på kirkepladsen, taler de kun dansk, skønt de har tysk hjemmesprog.

22. september. På Sprogforeningens tillidsmandsmøde i eftermiddags på »Tønderhus« oplystes det, at den tyske frimenighedspræst Horstmann nu er begyndt at holde danske gudstjenester, hvilket hjemmetyskerne på landet efterhånden forlanger. Da han for nogle år siden overtog sin stilling, spurgte pastor Schmidt ham, hvad han ville gøre, når der kom anmodninger til ham om at udføre kirkelige handlinger på dansk. Da svarede han afvisende: »Jeg er tysk præst og taler kun tysk«. Dette havde pastor Schmidt selv fortalt til H. P. Hanssen, der gengav det. Ligeledes oplyste Jakob Petersen, at en trediedel af bøgerne i det tyske bibliotek i Åbenrå er danske. Den tyske bibliotekar havde sagt til Jakob Petersen, at folk ville have disse bøger, så de var nødt til at anskaffe dem, og litteratur af den slags kunne en tysker med sin bedste vilje slet ikke skrive. Her som på så mange andre områder viser det sig, at det danske passer vore hjemmetyskere bedst. Dette er tyskernes store svaghed, der særlig vil gøre sig gældende i de unge generationer, der efterhånden slet ikke kender Tyskland, men stadig får flere og flere forbindelser med Danmark. Hver gang talen falder på disse forhold, må man sige: »Det er blot et spørgsmål om tid, om vi skal vinde i grænsekampen. Får vi tiden — vinder vi«.

1. oktober. I de sidste dage har der på den tyske folkeskole været afholdt et tysk instruktionskursus under medvirkning af en række tyske skolemænd fra »Centralinstitut für Erziehung und Unterricht« i Berlin. I undervisningsministeriet var man meget uvillige over for at give tilladelsen — uagtet Svendsen var klar over, at der fra tysk side vel nok var forbundet visse politiske tanker med besøget, ønskede han dog bestemt, at tilladelsen skulle gives, fordi det ville være dumt at give et afslag, men klogt netop at lade de fremmede komme og se den mindretalsskoleordning, vi ellers med rette er så stolte af. Dette synspunkt fremsatte Svendsen i udenrigsministeriet, hvor han fandt det fornødent at henvende sig. Direktør Rewentlov var ubetinget på hans side, og Moltesen telefonerede selv over til Byskov, at tilladelsen skulle gives. Men i undervisningsministeriet surmulede man, da Svendsen kom derover. De forstår ikke noget af, hvad der foregår hernede, og var fornærmede. Det interessante ved selve sagen er imidlertid, at de fremmede skolemænd var overraskede over de gode mindretalsskoleforhold, de her fandt, så hvis der er tale om nogen propaganda, så er den udøvet i vor favør. Skoleråd Niemann anerkendte over for Svendsen fuldstændig vor ordning og udtalte, at alle de tyske lærere fra Nordslesvig, som han havde talt med, slet ikke ønskede kulturel autonomi. Han var glædeligt overrasket over at se, hvorledes dansk og tysk kultur her trives fredeligt side om side; men han var klar over, at tyskernes vanskeligheder i sproglig henseende var store. Det overraskede ham meget, at hans værts-lærer Johannsens kone var dansk, og at tre andre af de tyske lærere i omegnen (Hansen i Nørre Løgum, Franzen i Ravsted og Sønnichsen i Solderup) var forlovet med danske — endog kongerigske piger.

24. oktober. En dreng i skolens øverste klasse skulle oversætte til dansk: »Thorvaldsen erreichte das gelobte Land der Kunst, Italien« og ville oversætte »gelobte« ved »roste«. En anden rettede dette og sagde »kunstens forjættede land, Italien«. Da jeg udtrykte min forbavselse over, at han kendte ordet forjættet, svarede en anden »Ja, men der findes da en bog, som hedder »Det forjættede Land«. Så vidt er vi altså kommet i en tysk skole 8 år efter genforeningen.

26. oktober. I går aftes aflagdes regnskab over indsamlingen

til rekonstrueringen af »Tønderhus«; der er indkommet ca. 14 tusinde kr. mere end forventet, men der er også gået flere penge til; i det hele har rekonstrueringen fået et langt bedre forløb, end vi turde vente, da vi for to år siden med små forhåbninger tog fat på opgaven.

10. november. En kreds bestående af amtsskolekonsulent Svendsen, rektor West, redaktør Filskov, amtslæge dr. Lausten-Thomsen samledes i eftermiddags på »Tønderhus« efter indbydelse af Thorvald Petersen og mig for at drøfte de danske presseforhold her. Vi var enige om, at »Vestslesvigs Tidende« er det blad, som bedst kan udføre den store nationale opgave, som en dansk presse har her, men at det er en stor svækkelse, at bladet trykkes i Flensborg og således bliver urimeligt bagefter. Vi var enige om, at tiden er inde til at gøre et dansk fremstød på dette område, fordi »Neue Tondernsche Zeitung« nu opgives for at gå op i det tyske enhedsblad, som skal begynde at udgå omkring nytår. Det ville være tiltalende, om det kunne komme til at hedde »Den tyske Avis gik, den danske kom«. Vi enedes om at indbyde redaktørerne Ernst Christiansen, L. P. Christensen og Tage Jessen fra »Flensborg Avis« til et møde i næste uge for at drøfte sagen. Vi vil da forelægge dem ønsket om, at »Vestslesvigs Tidende« genoprettes som selvstændigt blad med eget trykkeri i Tønder — eller — hvis dette ikke kan gennemføres af økonomiske grunde — at der her i byen trykkes et tosidet biblad med lokalt stof, som lægges ind i bladet, som derved kan komme rettidigt med det lokale stof. Det første er det bedste og må være det endelige mål — det burde for længst være gennemført; thi i Vestslesvigs Tidendes 3 à 4 tusinde holdere er grundlaget givet for et stort og godt dansk provinsblad, der her i de vanskelige grænseegne har den største opgave at løse. De nuværende utilfredsstillende forhold skyldes »Flensborg Avis«s dårlige økonomiske tilstand; den kan ikke klare sig ved hjælp af sine indtægter fra sin egen læsekreds og må så forsømme opgaverne i Vestslesvig nord for grænsen for at holde sig selv oven vande — dette er jo i virkeligheden nationalt set uforsvarligt. Ved den næste sammenkomst skal jeg på de ovennævntes vegne fremhæve disse synspunkter over for redaktør Christiansen, som på forhånd er uvillig stemt over for nye krav. Bliver Vestslesvigs Tidende igen selvstændigt, er det muligt, at Flensborg Avis ikke

kan klare sig. Det ville være en svækkelse, om det nu måtte gå ind — den tid kommer måske, da dette og andet syd for grænsen må likvideres, som professor Friis engang sagde til mig — men bliver det nødvendigt, synes jeg, det var rimeligt, at bladet som en faktor for danskheden i udlandet fik offentlig støtte under udenrigsministeriet, mens Vestslesvigs Tidende kunne stå på egne ben og udføre en stor national opgave i Tønder og de blandede distrikter.

På samme møde gav jeg meddelelse om en henvendelse angående de sønderjyske teaterforhold, som jeg under et ophold i København i efteråret havde rettet til »Berlingske Tidende«s redaktør Svenn Poulsen med det formål at få indrettet et godt teater med billige billetpriser. Svenn Poulsen forstod fuldt ud sagens store betydning, og på mødet kunne jeg oplæse følgende brev fra ham:

»Hr. lærer Torp. Jeg tror nu, at den sønderjyske teatersag har taget afgørende skridt fremad. Min broder Adam Poulsen interesserer sig meget her for, og min broder Johannes Poulsen har ligeledes lovet sin bistand. Min broder Adam Poulsen gik på min anmodning til statsministeren og satte ham ind i sagen. Statsministeren lovede sin bedste støtte. Der vil nu blive arbejdet på at nedsætte et udvalg af folk, der interesserer sig for det sønderjyske teater. Min broder Adam sætter sig i spidsen for dette arbejde. Jeg vil gerne bede Dem om snarest muligt at danne et sønderjysk udvalg nedsat hos Dem, som udvalget her kan samarbejde med. Så tror jeg, at vi kan få sagen i gang, selvom dens gennemførelse i detaljer og praksis naturligvis vil kræve mange forberedelser og meget arbejde. Jeg beder Dem om foreløbig at lade alt være fuldkomment fortroligt. Så snart det drejer sig om teatersager, opstår der nemlig straks en masse snak, som kan skade den virkelige handling. Jeg tror, at vi ved en forstandig fremgangsmåde kan få det sønderjyske teater i gang allerede i vinter, og det vil jo nok gøre sin nytte. Med mange venlige hilsener er jeg Deres hengivne Svenn Poulsen«.

Dette brev påhørtes med stor tilfredshed, og de tilstedeværende lovede at danne det ønskede udvalg; alle var enige i den store nationale betydning, det har, at vi får gode danske teaterforestil-

linger til billige priser — ikke mindst i betragtning af, at tyskerne i stort tal kommer til de danske forestillinger.

11. november. Svendsen var i går til en forhandling i Flensborg sammen med Jepsen Christensen i anledning af, at der til det danske mindretal fra tysk side er stillet en vidtgående udvidelse af mindretalsskoleordningen i udsigt. Der vil blive uddannet lærere til de danske skoler i Danmark, men de skal være tyske statsborgere; i Flensborg vil den danske kommuneskole få overladt en centralt beliggende moderne bygning, og Duborg-skolen vil kunne få tilladelse til ved siden af sin bestående realafdeling at have folkeskoleklasser. Dette og flere indrømmelser viser jo tydeligt, at tyskerne ikke mere er bange for det danske mindretal — de indrømmelser, der gives, kan ikke udnyttes i stor målestok — alene af den grund, at mindretallet er så lille — men de kan tjene som løftestang for nye tyske skolekrav nord for grænsen, hvilket formentlig også er hensigten dermed. — Den danske skoleforenings bestyrelse ønskede at forhandle med Svendsen og Christensen om det tyske tilbud i forståelse af, at dets virkeliggørelse er af stor interesse for dansk indstilling overfor det tyske mindretal.

18. november. »Hestholm« ved Tønder er ved skibsreder A. P. Møllers hjælp nu gået over på danske hænder. Selv om overlæge von Werthern har solgt meget af jorden til Mejerholm, er det dog glædeligt, at denne gamle ejendom er gået over til at blive dansk — det er en af de gottorpske hertugers gamle besiddelser.

19. november. »Apenrader Tageblatt« og »Kieler Zeitung« har i disse dage indeholdt artikler, hvori fremhæves, at den danske byrådsgruppe i Tønder har taget initiativet til alle de større sager, som i den snart forløbne periode er gennemført, og at gruppen har arbejdet enigt og målbevidst. Jeg formoder, at stykkerne er skrevet af journalist Stuckert og sagfører Todsens for at ærgre de tyske byrådsmedlemmer og som en optakt til det forestående valg; Todsens er ganske vist selv medlem af den tyske gruppe, men hans forhold til gruppefællerne er så dårligt, at han ikke mere møder til byrådets møder. Enigheden inden for tyske kredse i Tønder skal i det hele taget i øjeblikket ikke være stærk.

1. december. I dag meldes om et glædeligt fremstød i dansk retning, idet den sønderjyske udstykningsforening har købt 250 tøn-

der land af den kendte hjemmetysker Steenholt i Ravsted. Jorden skal udstykkedes i mindre gårdbrug; nu gælder det så blot, om der melder sig nogle dygtige unge danske landmænd til dette vigtige sted. Det er jo vedvarende således, at det kniber for udstykningsforeningen at få folk til den jord, som er til rådighed.

9. december. På en rejse fra Middelfart havde Svendsen i toget truffet H. P. Hanssen, der i København havde deltaget i »Sønderjydsk Fond«s tiårs fest på Carlsberg. Hanssen fortalte, at højesteretspræsident Gram havde holdt en uforbeholden anerkendende tale for ham. Bl. a. Kloppenborg og Peter Grau demonstrerede støjende mod talen. Kloppenborg og Bent Holstein gik; men festen fortsattes i god stemning. Foruden »Berlingske Tidende« er nu også »Nationaltidende« efter redaktørskiftet på Hanssens side, hvilket direkte er sagt ham ved en meddelelse om, at bladet står til hans disposition, når han måtte ønske at skrive deri. Således oplever H. P. Hanssen inden sin død at få almindelig tilslutning til sit standpunkt i grænsestriden. Hans død forresten — ja, den synes heldigvis ikke så nær, som man for få måneder siden frygtede for. Han føler sig nu fuldstændig rask og ser godt ud; dette glæder alle, der ved, hvor mange opgaver der ligger til ham rundt i grænselandet.

Redaktør Harboe-Kardel tog i en smuk artikel i »Neue Tondernsche Zeitung« fra i går afsked med sine læsere, idet han ikke skal deltage i ledelsen af det tyske fællesblad. Hans afskedsartikel var som mange af hans artikler iøvrigt stærkt præget af, at der også på tysk side er fremvokset et helt andet syn på grænsestriden — et syn, der giver sig udtryk i en tiltalende ydre tone og i en objektiv bedømmelse af nationale modstandere. Selv om Kardel nu må drage syd på, vil hans retning dog venteligt snart sejre over den »gamle tids mænd«, der foreløbig har sejret ved at sætte førkrigstids-journalisten, redaktør Kähler, i spidsen for det tyske fællesblad. Når den anden retning kommer frem, er der mulighed for en fredelig vekselvirkning mellem grænselandets to kulturer, således at disse kan virke befrugtende på befolkningen, der allerede i mange henseender på en fordelagtig måde er præget af de to kulturers tilstedeværelse; der rører sig mere i befolkningens sind her end i tilsvarende egne nord på i det »gamle land«. Der er en udvikling i gang — det, der nu hemmer og vækker strid

— vil om nogle år måske virke til rigdom og fælles glæde. Ganske objektivt betragtet er det jo på mange måder en fordel at kende to kulturer og to sprog — og erkendelsen heraf er stærkt voksende.

Adam Poulsen har i går skrevet til mig, at han i januar vil komme til Sønderjylland for at deltage i et møde angående teater-sagen, som jeg har forhandlet med hans broder Svenn Poulsen om.

16. december. Sammen med Svendsen og dr. Lausten-Thomsen har jeg i eftermiddags været i Lydersholm i anledning af forsamlingshusets indvielse. Det er vel nok Danmarks billigste forsamlingshus, idet det kun har kostet 600 kr. Huset har før tilhørt gendarmeriet og er en træbarak. Hver plads var optaget, da lærer Leick bød velkommen og gav ordet til H. P. Hanssen, der holdt indvielsestalen. Han så langt mere rask ud, end da jeg så ham sidst — for et par måneder siden. Senere talte gartner Jepsen fra Bylderup (udmærket!) og flere grænsegendarmere. Det er smukt at se, hvor udmærket disse folk forstår at samarbejde med den stedlige befolkning; her kommer det fælles i naturel i høj grad til at få betydning. I det hele har gendarmene en stor betydning på dette og lignende steder; thi ligesom der i naturen kan gro noget godt bag et læbælte, kan der omkring disse gode danske gendarmhjem trives et dansk kulturliv, som i disse år ellers ville have ringe betingelser. Måske er det også forkert, at gendarmeristyrelsen blev indskrænket — der er afskediget folk, som havde deres betydning i det nationale liv ved grænsen. De fleste gendarmere forstår opgaverne her — og tager sig deraf på en ofte rørende trofast måde. Disse tidligere jyske bondekarle udretter noget her, som ofte bliver overset. Flere af dem er gift med piger fra egnen, således at der er knyttet vigtige bånd med befolkningen — i enkelte tilfælde også med hjemmetyskere. — — Der blev også talt godt af en tidligere lærer Vestergård fra et sted i Nørrejylland. Af ideelle grunde har han købt en landejendom i Lydersholm — her er jo plads til mange folk, og — som gartner Jepsen sagde — når jorden er udstykket, da er det nye forsamlingshus for lille — men så er der jo folk til at bygge et nyt.

18. december. I eftermiddags har jeg deltaget i en forhandling

med skoledirektionen angående den kommende nye danske skole. Direktionen, hvis tre medlemmer var tilstede, havde efterhånden forhandlet med seminariefors­tan­der Albeck og overlærer Hansen. Direktionen skal nu afgive indstilling til ministeriet om, hvorledes denne nationalt set vigtige sag bør løses. Jeg fremhævede, at en ny dansk skole bør ligge i den såkaldte »Nystad«, fordi der i dette børnerige kvarter er et grundlag for en skole, og fordi det af nationale grunde vil være klogt at lægge en skole her, hvor der ingen andre skoler findes. Det kan da ventes, at de ret mange i national henseende ligegyldige vil sende deres børn i den danske skole af rent praktiske grunde — hvis børnene derimod alligevel skal helt ind til byen, kommer derimod mange af dem i tysk skole. De, der virkelig er tyske, vil selvfølgelig sende deres børn der — men dem skal vi jo heller ikke tænke på — derimod synes jeg, at vi er i vor gode ret til at bane vejen til den danske skole for de børn, hvis forældre ikke bryder sig om det nationale spørgsmål. Skønt de fremsatte udtalelser principielt skulle være blot vejledende for direktionen, kunne jeg nok mærke, at alle tre medlemmer var enige med mig i, at den nye skole skulle ligge i Nystaden. Her har jeg også anbefalet, at man skulle finde et lokale til midlertidig indretning af skolen, der ikke straks vil have elever til en fuldt indrettet nybygget skole. Overfor Svendsen fremhævede jeg, at man også i overgangstiden kunne indrette nogle danske skoleklasser i de lokaler i Alexandrineskolen, som den tyske mellemskole ikke benytter. Men i så tilfælde mente jeg ikke, at seminariet burde have noget med disse klasser at gøre, da der let kunne opstå en vis gnidning mellem denne institution og den tyske skole — dette er vi interesseret i at undgå. Derimod tror jeg, at en selvstændig — midlertidig — dansk kommuneskole nok kan leve i god forståelse med den tyske, som jo også er kommunal.

21. december. I disse dage før jul har jeg som tidligere år ud­delt Sprogforeningens julehefter til skolens børn — det er inter­essant og glædeligt at se, hvorledes børnene altid modtager disse bøger med glæde. Ikke én ønsker ikke en bog — om så hjemmet er nok så meget tysk. Da bøgerne var kommet, spurgte jeg overlærer Hansen, om vi skulle uddele. »Ja, naturligvis — De ser jo nok efter, at bøgerne i national henseende ikke kan virke anstødeligt over for tyskere«. — Og senere hen i den korte samtale:

»Selvfølgelig var det mere naturligt, at vi gav børnene tyske bøger; men vi har jo nu engang ingen tyske, der er passende«.

(Fortsættes).